

קונטרס

הוכח תוכיה

חובת ההוכחה בזמן הזה

Be'Ezrat HaShem יוצא לאור על ידי ארגון

קונטרס

הזכחה תוכיח

בעניין חובת ההזכחה בזמן הזה

חברתיו וערכתיו בחדש ה' עלי
הצעיד באלפי ישראל אפרים כחלון ס"ט

שנת תש"פ לפ"ק

מצווה להעתיק
ולהפיץ

ספרי הרב אפרים כחלון שליט"א
להורדה באתר ארגון 'בעזרת השם'

<https://www.beezrathashem.org/ebooks?lang=he>

בְּעֵינַי

חובת ההוכחה בזמן הזה

הנושאים הנדונים

מקורות לחיוב התוכחה / תמהני אם יש בדור הזה מי שיקבל תוכחה / תמהני אם יש בדור הזה מי שידע להוכיח / באור הני מימרות / פלגתא דתנאי בחיוב התוכחה / העולה לגדלה נמחלים לו עונותיו / מצות התוכחה כמצות הצלת נפשות / זרוז למוכיחים / הפלל דהלכה ככתראי / הטעם דלא מכרכים על מצות התוכחה / הוכחת חוטא במזיד / בעקבתא דמשיחא אין תוכחת - באור / השומר חלק ממצות התורה האם מוכיב להוכיח את חברו העובר עברה? / תוכחה לשמה ועונה שלא לשמה / פלפול בדברי רש"י בפרושו על זה / תוכחה במצות בין אדם לחברו / עד היכן תוכחה? / הטעם שבתוכחה הלכה כרב / מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע - באורו / יודע שקברו לא יקבל תוכחתו אם יש להוכיחו / האם מתר למוכיח להכות לחוטא? - ובהערה / "את צמיתך" - שעמך בתורה - באור / הוכחת רשע ששונאך או ישנאך / הוכחת מומר להכעיס ועובד עבודה זרה ומחלל שבת / הוכחת מומר לתאבון / פרוש הכתוב "ירקבו הנער בזקן" / הוכחת המלעיגים בדברי חז"ל / חיוב התוכחה לתינוקות שנשבו / שלש כמות שאין להוכיחן / אין מוכיחין אלא סמוך למיתה - באור / מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין - באורו / מה נקרא אסור המפךש בתורה / תוכחת האב לביתו / אהרן הכהן ומעשה העגל / הטעם שלא הוכיח ישעיה הנביא את מנשה / כשידנו תקיפה יש להוכיח לעוברי עברה אף שלא מקבלים / באסור לאו לא אומרים מוטב יהיו שוגגין / כיום שיש ירידת הדורות לא אומרים מוטב יהיו שוגגין בכל גווא / דברי הגר"ח מאלוז'ין שפטור מלהוכיח אם לא יודע איך להוכיח - באור / כיצד להוכיח? / אם מומר פוטר כיום מיבוס? / תוכחה פעם אחת אין בה תועלת / מהי השנאת חנם האמתית / האם יש לאהב את הרשעים שבדורנו? / הורים חלונים אם יש לכבדם? / תוכחה בחשש סכנת גופו או ממונו / להמנע מנדוי לתומכי התורה / חיוב התוכחה לרב יותר משאר אנשים

שאלה

שמעתי באומרים לי, אף לא טובה השמועה, שכיום אין חיוב הוכחה איש לרעהו, וטעמם וראיותיהם מכמה מקומות המובאים בדברי חז"ל, שנראה ככיכול שהתבטלה מצות וחובת תוכחה. ואשתומם כשעה חדא,

קונטרס הוכח תוכיח

כיצד אפשר לומר חס ושלום שהתבטלה מצנה זו שלא תלויה במקום או בזמן, הלא לא יתבטל לעולם אפלו אות אחת מתורתנו הקדושה, וכאן מחקו צווי מפרש באמרם שלא מתאים לדורות אחרונים. ואמרתי אעבר פרשתא דא ואתניה, ואביא את כל המקורות שנראה מדבריהם כביכול שבטלה חובת תוכחה, ונבארם אחת לאחת, בעזרת השם וכישועתו, לכבוד ה' יתברך ולכבוד לומדי התורה הקדושה וצבור המוכיחים בעם, ה' ישמרם ויחיים, וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

תשובה

א) כבר צוננו התורה להוכיח איש את רעהו, ומקרא מלא דבר הכתוב "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יט, יז), ובגמרא בכבא מצינא (דף לא ע"א) דרשו "הוכח תוכיח" – אפלו מאה פעמים. ועין עוד בערכין (דף טז ע"ב), ובמדרש תנחומא (פרשת משפטים סימן ז), ובזהר הקדוש (פרשת קדושים דף פה ע"ב) מבאר, "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך וגו'" פקודא דא לאוכחא לההוא דחטי למחזי לה רחימו סגיא דרחים לה, בגין דלא יתענש איהו, דהא בקדשא בריך הוא כתיב "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" (משלי ג, יב), וכמה דקדשא בריך הוא עביד ואוכח למאן דרחים לה הכי יולייף בר נש מההוא ארחא ויוכח לחברה וכו'. עד כאן. ומצות התוכחה מנוה כל מוני המצות והפוסקים. אך לצערנו אנשים רבים כבדה אזנם משמוע או ערל לבם מלהאמין כמה שאמרו בי"ג עקרים (עיקר ט), שזאת התורה לא תהיה מחלפת וגו'.

וזה לשון הרמב"ם בספר המצות (מצות עשה רה), אנחנו מצוים שלא נמרה ולא נעזב זולתנו מאמתנו שימרה. ואם השתדל להמרות, חייבים אנו להוכיחו ולהשיבו, ואף על פי שלא יצא עליו עדות יחייב עליו דין. והוא אמרו יתעלה "הוכח תוכיח את עמיתך". ונכנס בצווי הזה שנאשים קצתנו לקצתנו כשיחטא איש ממנו לאיש, ולא נטר לו ונחשב לו עון אבל נצטיינו להוכיחו במאמר עד שלא ישאר דבר בנפש. עד כאן לשונו. וכן כתב הרמב"ם (בהלכות דעות פרק ו הלכה ז), הרואה חברו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו

חובת ההוכחה בזמן הזה

הרעים, שְׁנֵאָמַר "הוכח תוכיח את עמיתך". וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכֹהוּ החוטא ויאמר לו איני שומע, וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם. עד כאן לשונו. ועין בשמונה פרקים לרמב"ם (פרק ד) שכתב שאל לאדם להדבק לגמרי במדת הבישנות, שאם לא כן לא יוכיח את החוטאים. וכן מנה הסמ"ג (עשין סימן יא), והסמ"ק (מצוה קיב). ועין עוד בשלחן ערוך בהגה (או"ח סימן תרח סעיף ב), ובשלחן ערוך הרב (שם סעיף ו). ואמרו בגמרא בשבת (דף נד ע"ב) דכל מי שיש בידו היכלת להוכיח ולא מוכיח נתפס באותו עון. וכן פסק הרמ"א בהגה (יו"ד סימן קנז סעיף א).

ב) והנה איתא בערכין (דף טז ע"ב) תניא, אמר רבי טרפון: תמהני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טל קיסם מבין שניך, אמר לו טל קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמהני אם יש בדור הזה שידע להוכיח. ואמר רבי יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקים מה ששנאמר: "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך" (משלי ט, ח). עד כאן. והמתבונן יראה, שרבי טרפון תמה שאין אנשים שמקבלים תוכחה בדור, לפי שגם המוכיחים הם בעלי עברה, וממילא מה טעם להוכיח כשלא יקבלו התוכחה, ורבי אלעזר בן עזריה הוסיף תמהני אם יש מישהו שידע להוכיח, דמשמע אפלו שהוא צדיק מכל מקום לא יודע להוכיח. ועל תרויהו קאמר רבי יוחנן בן נורי, שהוכיח את רבי עקיבא לפני רבן גמליאל וכו', ומשמע דרבי יוחנן פליג על רבי טרפון ועל רבי אלעזר בן עזריה, שכן הראה להם שיש מי שמקבל תוכחה, שהרי הוכיח את רבי עקיבא. ועוד דיש גם מי שראוי להוכיח, שכן הוא הוכיח את רבי עקיבא, ואין לנהג בזה ענוה לא ראוייה.

ומעתה אם נשוי פלגתא בזה, נפיק, דדעת רבן גמליאל שקבל דברי רבי יוחנן בן נורי על רבי עקיבא, ורבי יוחנן בן נורי ורבי עקיבא – כלהו סבירא להו דיש להוכיח, וכנגדם רבי טרפון ורבי אלעזר בן עזריה שאין להוכיח. וכָלֵל בידנו דהלכה כהרב [ועין בספר חובות הלבבות (שער ח שער חשבון הנפש פרק ג) שכתב במעלת התבודדות שלא ימלט שלא יצליח

קונטרס הוכח תוכיח

לקיים מצות תוכחה כשהוא עם אנשים, וכאשר תתבודד, בטלה מעליך חובת הצווי בטוב והאזהרה מן הרע בלי ספק, והוא דבר קשה לקיים מצותו ולהשלים חובתו, כמו שאמרו חז"ל: העבודה, אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה, ואמרו קצתם: העבודה, אם יש בדור הזה מי שידע להוכיח. עד כאן. ויש לדקדק דעל המימרא הראשונה דאם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה לא זכר ואמר אמרו קצתם, ואלו על המימרא דאם יש מי שמקבל תוכחה, נקט אמרו קצתם. ויש להשיב.

ונראה בפשיטות כמה שנקטו גם רבי טרפון וגם רבי אלעזר בן עזריה לשון תמהני וכו', שלא אמרו כן לפסק הלכה, אלא רק תמהו על קשי הענין. וכן נראה ממה שפסק הרי"ף בבבא מציעא (דף יז ע"א מדפי הרי"ף) אחר שהביא כל דברי הסגיא הנ"ל, הביא כמה מימרות מהש"ס בחיוב התוכחה כהאי מימרא בכתבות (דף קה ע"ב) אמר אב"י: האי צורבא דרבנן דרחמי לה בני מאתה לאו משום דמעלי, אלא משום דלא מוכח להו במלי דשמיא. והאי פלגתא דבערכין (דף טז ע"ב), עד היכן תוכחה? רב אמר עד הכאה, ושמואל אמר עד קללה וכו'. ומשמע, דלא פסק הלכתא כהני רבותא דסברי דאין להוכיח [והגם ששם זכר עוד האי דינא דגמרא ביבמות (דף סה ע"ב) שאמרו, כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כף מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. ר' אבא אומר חובה, שנאמר "אל תוכח ליץ פן ישנאך" (משלי ט, ח). עד כאן. כבר יתבאר ענין זה במקומו לקמן (אות יב) על מי נאמר האי דינא, ושללא סותר את חיוב ומצות התוכחה, ועין עוד בשו"ת לב דוד להגאון רבי דוד פלדמן זצ"ל (סימן ה אות ה, ובאות יב) בתשובת הרב הגאון ר' יוסף באב"ד אב"ד דווין זצ"ל, מה שכתב לבאר בדברי הרי"ף. ואכמ"ל.

ג) ואמנם יש לעין, דאם פסקינן הלכתא דאכא חובת תוכחה, לשם מה זכר שר רבנו הרי"ף לדברי רבי טרפון ורבי אלעזר בן עזריה דמשמע מדבריהם שאין להוכיח בדורות האחרונים? ועל כרחק לומר דסבירא לה דאינם חולקים אדינא דחובת הוכחה, אלא דבריהם הם כאזהרה וזרוז לאדם שבא להוכיח שיהיה שלם באותו הענין שבא להוכיח, וכן שידע למי להוכיח, שיש כאלו שאין להוכיחם, ואדרבא פקרו טפי, ויבאר לקמן (אות

חובת ההוכחה בזמן הזה

טו והלאה). ומעתה, אם יש אדם הראוי להוכיח, ויש מי ששומע לתוכחותיו ודאי שמחייב הוא להוכיח. וכן מבאר חד מקמאי בשטת הקדמונים (בערכין שם) וזה לשונו, אם יש בדור הזה שיכול להוכיח: שלא יהא בו שום דפי, שאם אומר לך טל קיסם מבין שניך יכול להשיב לו ולומר לו טל קורה מבין עיניך, לפי שאין בדור הזה אדם בלא דפי. אם יש בדור הזה שיודע להוכיח כראוי: שלא ישא עליו חטא על לבון פנים. אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה: כדכתיב "הוכח לחכם ויאחזק" (משלי ט, ח). אומר רבי יוחנן מה שר' עקיבא אומר אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה, מעיד אני עליו שקבל תוכחה, שהרי כמה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי וכל שכן שהוספתי לו אהבה, לקים מה שנאמר "הוכח לחכם ויאחזק". עד כאן. הא קמון, שאין בזה פסק הלכה, אלא חובת זרזו וזהירות על המוכיח שיהיה שלם בהנהגותיו הישורות, ולא יביש כשפא להוכיח. וגם כלפי החוטא, כל שיש לנו צד שישמע בקול התוכחה - ודאי שיש להוכיחו, וכן מוכח ממה שאמרו על רבי עקיבא גופה, דלגרסתו וגרסת עוד ראשונים הוא זה שאמר דאין מי שיקבל תוכחה, ומפרש בגמרא דרבי עקיבא גופה היה מקבל תוכחה. וכן נראה מדברי רבנו גרשום (שם) שפרש, שמקבל תוכחה: שאם מוכיחן בדור הזה לאדם מיד שונאו. עד כאן. והינו שהשתנו טבעי בני אדם, אך לא השתנה חייב המצוה. ועין עוד בשו"ת מהר"ם מיניץ (סימן ט).

ובדרך זו כתב לבאר הרב אמרי בינה (דרושים מבעל דברי משפט דרוש לראש השנה) מה שכתוב בסנהדרין (דף יד ע"א), דרבי זירא היה נחבא שלא יסמכוהו לרבנות ויעלוהו לגדלה, דאמר רבי אלעזר לעולם היה קבל וקים (נסתר ומתקיים שהרבנות מקפדת את בעליה - רש"י) כיון דשמע להא דאמר רבי אלעזר אין אדם עולה לגדלה אלא אם כן מוחלין כל עונותיו, אמצה לה אנפשה. ויבאר על פי האמור בערכין (דף טז ע"ב) אמר רבי טרפון תמה אני יש בדור הזה שמקבל תוכחה משום דאמר לה טל קורה מבין עיניך. ולפי זה מתחלה הוי רבי זירא קבל וקים משום דעל הנשיא מוטל להוכיח וירא שיאמרו טל קורה מבין עיניך אבל כיון ששמע לאידך דרבי אלעזר דמוחלין לו עונותיו אם כן, אין יכולין להשיבו טל קורה. עד כאן. ומוכח שאין לפרש בדבריהם שהתבטלה מצות התוכחה.

קונטרס הוכח תוכיח

ד) ואנכי הוֹרָאָה לְהַגְאֹן רַבִּי הַלֵּל לִיכְטֵנְשְׁטֵיין זצ"ל בְּסִפְרוֹ מְשָׁכִיל אֶל דָּל, (חלק שני כלל ג פרט ד דף כה ע"ב), שְׁכַתְּבֵנּוּ שָׁם בְּמִסְגָּר עַל דְּבַרֵי חז"ל דְּתַמָּה אָנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה מִי שְׁמַקְבֵּל תּוֹכְחָה בְּזֶה הַלְשׁוֹן: נִשְׁבַּע אָנִי בְּשֵׁמוֹ הַגְּדוֹל, שְׂאִין כּוֹנֵת מִימְרָא זו כְּפִשׁוּטוֹ, וּבּוֹדָאֵי יֵשׁ דְּבָרִים בְּגוֹ, דָּאִם כֵּן לֹא הִנְחַתְּ בַת לְאַבְרָהָם אֲבִינוֹ חָס וְשָׁלוֹם, וּתְהִלּוֹת לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לֹא אֶלְמָן יִשְׂרָאֵל מְאַלְקִיו בְּכָל דּוֹר וְדוֹר וְאֶפְלוּ בְּדוֹר שֶׁל עֲקֻבוֹת מְשִׁיחַ. אֲלֵא עֲתָה נִתְקַיֵּם, מַה שְׂאָמַר שְׁלֵמָה, "רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה" – זֶה תִּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה, "וְעֲצָמִים כָּל הַרְגִיָּה – זֶה תִּלְמִיד שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְאִינוֹ מוֹרָה (עבודה זרה דף יט ע"ב), וְאִינוֹ מְשַׁנֵּחַ עַל הַדּוֹר כְּרָאוּי, לְהַדְרִיף וּלְנַהֵל עֲנֵיִי הַצָּאן יִהְיֶה מְאִיזָה טַעַם שְׂיִהְיֶה. כִּי בְּאֵמֶת יֵשׁ בְּכָל מְקוֹם וּמְקוֹם אֶפְלוּ בְּמִקְוֹמוֹת הָאֵלוּ, כַּמָּה וְכַמָּה אֲנָשִׁים שֶׁהֵמָּה תְּאֵבִים וְצִמְאִים, וּמִשְׁתַּוָּקְקִים, לְשִׁמְעַ דְּבַר ד' וְתוֹכְחָתוֹ, אֲבָל אֵין מְגִיד לָהֶם. עַד כַּאֲן דְּבַרְיוֹ. וְעוֹד כְּתַב שָׁם, הַתּוֹרָה אֲמָרָה "הוֹכַח תּוֹכִיחַ" (ויקרא יט, יז), אֶפְלוּ מְאֵה פְּעָמִים, אֶפְלוּ תִּלְמִיד לְרַב (בבא מציעא דף לא ע"א), וְאִי מִשׁוֹם שֶׁהֵאֱמַת נְעֻדְרַת, וְתַמָּה אָנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שְׁמַקְבֵּל תּוֹכְחָה? הֲלֹא קִיָּמָא לָן אֵין הוֹלְכִין בְּפִקּוּחַ נַפְשׁ אַחַר הָרַב, וּמִתָּר לְחַלֵּל שַׁבָּת, עֲבוּר סִפְק חַיִּי שְׁעָה שֶׁל מְעוּטָא דְּמְעוּטָא, מִכָּל שְׁכֵן לְהַצֵּלַת נַפְשׁוֹת לְהַבִּיאַם לְחַיִּי עוֹלָם. וְנוֹסֵף עַל זֶה, שֶׁהָרִי כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהֵמָּה כְּשׁוֹגְגִין וְאֲנוּסִים, וְכַתִּינוּק הַנִּשְׁבָּה בֵּין הַנְּכָרִים, שְׂאֶפְלוּ דִיעֵת בֵּית רַבָּם לֹא הָיָה לָהֶם עֵינִי שָׁם דְּבַרֵי קְדוּשׁוֹ. וְהִבִּיא דְּבַרְיוֹ בְּשׁו"ת מְנַחֵת יִצְחָק (ח"ד סימן עט אות ט) וְהוֹסִיף, שְׁכַבְרָ כָּתַב בְּתִשׁוּבַת זְכוּרֵן יְהוּדָה גְּרִינְוֹלְד מְסַאטְמֶר (חלק ב מהדור"ת סימן פח), עַל הַמְּלַמֵּד זְכוּת בְּמְעוּט תּוֹכְחָה, מִפְּנֵי הַמְּאָמֵר שֶׁל תַּמָּה אָנִי וְכוּ' הַנִּל, וְעוֹד מְאָמְרִים כְּאֵלֶּה, תְּפוג תּוֹרָה חָס וְשָׁלוֹם. עַד כַּאֲן דְּבַרְיוֹ.

וְהִנֵּה מַה שְׁדַמָּה הָרַב אֶת חַיִּיב הַתּוֹכְחָה לְהַצֵּלַת נַפְשׁוֹת, כְּכַר קְדָמוֹ בְּמִנְחַת חוֹנֵף (מצוה רלט) שְׁכַתְּבֵנּוּ וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, נִרְאָה לִי שְׁחוּץ מִמְצוֹת תּוֹכְחָה, מִתְחַיֵּב עוֹד בְּלֹא תַעֲשֶׂה ד' לֹא תַעֲמַד עַל דָּם רַעַף", דְּלֹא גִרַע הַחוּטָא מְטוֹבֵעַ בְּנֶהֱרַ, דְּעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲמַד, וְגַם עוֹבֵר עַל מִצְוֹת "וְהִשְׁכַּחְתוּ לֹ" (דברים כב, ב) – לְרַבּוֹת אֲבֻדַת גּוֹפּוֹ (סנהדרין דף עג ע"א), עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה דָּאִם יְכוּל לְהַצִּילוֹ מִעַבְרָה דְּהוּא אֲבֻדַת נַפְשׁוֹ וּגּוֹפּוֹ ר"ל, בּוֹדָאֵי חַיִּיב לְהַחְזִירוֹ לְמוּטָב וּלְהַצִּילוֹ, עַד כַּאֲן לְשׁוֹנוֹ. אֶתָּה הִרְאָתָ לְדַעַת, שְׁחַיִּיב הַתּוֹכְחָה גְּדוֹל שְׁבַעֲתַיִם, עַל כָּל מִי שְׂיִכּוֹל לְהַצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ הַחוּטָא.

חובת ההוכחה בזמן הזה

ה) והלום ראיתי, למה שכתוב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן עט אות ח) שתמהה עד מאד על דברי החפץ חיים ז"ל בבאורו לתורת כהנים (פרשת קדושים פ"ד ה"ט) וזה תרף דבריו, אמר רבי טרפון העבודה אם יש בדור הזה מי שיוכל להוכיח, אמר רבי אלעזר בן עזריה העבודה אם יש בדור הזה מי שיודע איך מוכיחים, אמר רבי יוחנן בן נורי וכו' עין שם, וכתב על זה החפץ חיים ז"ל: אם כן, כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, חוץ מדבר המפורש בתורה, דבכל גוני צריך לומר לו, כדאיתא בשלחן ערוך (או"ח סימן תרח סעיף ב) עין שם בהגהה. עד כאן דבריו. דנראה מזה דנקט הענין כפשטו, ולפי זה למאן דאמר דאף דבדבר המפורש בתורה, אין להוכיח אם ברור שלא יקבלו, כדמשמע מדברי התוספות בשבת (דף נה ע"א ד"ה ואע"ג), והסמ"ג (עשין סימן יא), הביאם המשנה ברורה בבאור הלכה (סימן תרח ד"ה אבל), התרה הרצועה חס ושלוש בזמן הזה, והיא כנגד המבאר בש"ס ופוסקים. ופשיטא דכוננת רבותינו בזה, רק לזרז המוכיחים, שיקשטו עצמם תחלה, כדי שיתקבלו דבריהם, דאם לא כן הם הגורמים במה שדבריהם אינם נשמעים, שיאמרו להם טל קורה, כמבאר בערכין (דף טז ע"ב), שגם שם מובאים דברי התנאים הנ"ל.

וכן מתבאר בדברי העיון יעקב (שם), דמי שיוכל להוכיח, ומי שמקבל תוכחה, היא היא, דכל מי שיש בו יראת שמים, דבריו נשמעים, כדאיתא בבבבכות (דף ו ע"ב) עין שם, אבל לא שחס ושלוש קלקלתם תקנתם לפטר מתוכחה מטעם זה. ועין שם בעיון יעקב שכתב בזה הלשון: ומכל מקום, מה שמוכיחין (רצונו לומר דבדאי אי אפשר להעלות על הדעת, שלא יוכיחו), יש לומר על דרך דאמרינן, דאין ממחין בזמן הזה לדון, אפלו הכי במידי דשכיחי עבדינן שליחותא דקמאי. עד כאן לשונו. וכן כתב בשו"ת להורות נתן (ח"י או"ח סימן יז אות ה), דכל הני מימרות דתנאי בערכין, ודאי שאין מבטלות מצות התוכחה, שהרי כל הפוסקים כתבו שחביבין להוכיח, ומוכח שיש מציאות לתוכחה גם אחרי המימרות דהני תנאי, והני תנאי אמרו כן רק בדרך זריז. עד כאן דבריו. הא קמן שאין לפרש הדברים כפשוטן שלא צריך להוכיח בדורנו חלילה.

ולמתעקשים לפסק בזה כרבי טרפון ורבי אלעזר בן עזריה נגד כל בעלי התלמוד אע"פ ואומר, הלא מכל שאר הש"ס מוכח דלא

קונטרס הוכח תוכיח

סבירא לן הכי, וכלל גדול בידינו דהלכה ככתראי וכמזכר בתשובות הגאונים שערי צדק (חלק ד שער ב סימן לא), והגם דאין הלכה ככתראי אלא מאביי ורבא ואילך כמו שכתב הרא"ש בכתבא מציעא (פרק א סימן מט), הא בכל התלמוד והמדרשים מזכרות מיררות רבות בענין התוכחה, ובכתבות (דף קה ע"ב) איתא, אמר אביי: האי צורבא מרבנן דמרחמין לה בני מתא, לאו משום דמעלי טפי, אלא משום דלא מוכח להו במלי דשמיא. ועוד דרבתינו הפוסקים לא פסקו כן. ולו יהיה אלא ספק בחיוב מצות התורה הא אזלינן לחמרא.

ו) ובהיותי בזה, כן בקדש חזיתי לרבנו מנוח על הרמב"ם (הלכות ברכות פי"א ה"ב) שכתב בשם רבי יוסף בן פלאה, דהטעם דלא מברכין על הוכחת חברו, דהא אמרינן תמה אני אם יש בדור הזה מי שראוי להוכיח, ומי שמקבל תוכחה. עד כאן דבריו. וכן כתב האבודרהם (בברכת המצות ומשפטיהם) בשם רבי יוסף בן פלאה, עין שם. ומכאן יש שהביאו ראיה דהכי הלכתא שאי אפשר להוכיח בדורנו. ומלבד מה שכתבנו לעיל לבאר הני מיררות, יש להוסיף ולומר דאין פונת רבי יוסף בן פלאה שטעם זה פטורים ממצות תוכחה, אלא פונתו, דמצות התוכחה היא כמו מצות צדקה, שתלויה בדעת המקבל, ואם לא יקבל העני את הצדקה לא קיים בעל הבית את המצוה, ומטעם זה כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן יח), שאין מברכים על מצות צדקה דתלמידי בדעת אחרים. וכן באר בדבריהן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן עט אות י) דיש ללמד מדברי האבודרהם, דרק מברכה פטור, אבל בהוכחה מחייב, ובזה אפשר לומר דגם פונת התנאים הנ"ל היא לפטור מברכה. עד כאן דבריו. וכן כתב בשו"ת להורות נתן (ח"י אור"ח סימן יז סוף אות כג) דלא מהני טעם האבודרהם, אלא לפטור מברכה דשמא אינו עושה את המצוה בשלמות שאינו יודע להוכיח, אבל אין זה פוטרו מעשיית המצוה. וכן כתב בספר מצות התוכחה להגאון רבי מאיר הכהן קפלן וצ"ל (עמוד סב) ובספר לקוטי שושנים להגאון רבי מנשה כהן גר"ו (ח"א עמוד רז).

ואולם על עקר הדברים יש להקשות טובא, חדא דהא מתקני הברכות היו זמן זמנים טובא מלפני רבי טרפון, שכן רבי טרפון היה אחרי אנשי

1. ושם בסוף התשובה זכר שר, שכדברים האלו השיב רבי יוסף בן פלאה. עין שם.

חובת ההוכחה בזמן הזה

כנסת הגדולה מתקני הברכות, עיני ברכות (דף לג ע"א), ובזמנם היו מקבלים תוכחה בודאי, ולמה לא תקנו ברכה לזה בזמנם? ושמה ידעו שיתמעטו הדורות ולא רצו לתקן ברכה לשעה. וצריך עיון.

עוד אמרתי אבא אעירה על דברי רבי יוסף בן פלאת, ממה שהביא מדברי הראשונים שיש להוכיח חוטא אפלו במזיד ויודע שלא ישמע לו, וכן כתב היראים (סימן רכג) דבעושה במזיד חייב להוכיחו אפלו אינו מקבל. וכן כתב הראב"ה (חלק ג הלכות יום טוב סימן תשעב), והרא"ש בביצה (פרק ד סימן ב דף ל ע"א) בשם בעל העטור דבמידי דאורייתא מחינן בהו וענשינן עד דפרשי והינו אפלו כשעושים במזיד, ולא אמרינן בה מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.² וכן כתב הסמ"ק (מצוה קיב) דאם לא מוכיח לחוטא במזיד עובר על מצות הוכח תוכיח. וכן כתב המרדכי בביצה (רמז תרפט) דגם אם הם מזידיים ועבדי אסורא חייב להוכיחם, כדדרשינן "הוכח תוכיח" – אפלו מאה פעמים. עד כאן. וכן כתב הריטב"א בביצה (דף ל ע"א ד"ה אלא), וכן נראה מדברי הרמ"א בהגה (או"ח סימן תרח סעיף ב), עיני שם. וכן כתב המשנה ברורה (שם סי"ה). וכן בקדוש חזיתי בשו"ת דברי יציב (חלק י"ד סימן ריז אות ב) שהביא משם הישמח משה (ריש פרשת דברים) שכתב לישוב הך דבבא מציעא (דף לא ע"א) "הוכח תוכיח" – אפלו מאה פעמים, והא מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע? ותריך, דכיון שהוכיחו פעם ראשונה ויודע האסור הרי כבר הוא מזיד ולא שיהי מוטב שיהיו שוגגין לכה יוכיחנו אפלו מאה פעמים. ולפי זה רק היכא דבודאי לא יקבל לא יתחיל להוכיחו. עיני שם כל מה שפולפל בחכמה בזה. ושנה דבריו עוד בדברי יציב (ליקוטים והשמטות סימן קיג ד"ה אמנם) עיני שם. חזינו דאין הדבר תלוי כלל בקבלת התוכחה של החוטא, דלא הוה כמצות צדקה, שכן גם אם לא יקבל התוכחה עשה המוכיח את המצוה. וכן מוכח מהני קראי "ואתה כי הזהרת רשע ולא שב מרשעו ומדרכו הרשעה הוא בעונו ימות ואתה את נפשך הצלת. ואתה כי הזהרתו צדיק לבלתי חטא צדיק והוא לא חטא חיו יחיה כי נזהר ואתה את נפשך הצלת" (יחזקאל ג, יט – כא). ובאור הכתוב באמרו "ואתה את נפשך הצלת" הוא כפי שאמרו חז"ל בשבת (דף נד ע"ב), דמי שיקול להוכיח ולא מוכיח הוא נתפס באותו העון.

2. וכלל זה יבאר לקמן (אות כא) בסיעתא דשמיא מפי ספרים ומפי סופרים דבר דבור על אפניו. עיני שם.

קונטרס הוכח תוכיח

ומוכח שכשהוכיח את החוטאים גם אם לא קבלו, יצא ידי חובת מצות תוכחה. ועין עוד בספר לקוטי שושנים (ח"א עמוד ריא והלאה) טעמים נוספים מפני מה לא מברכים על מצות תוכחה.

ז) ומכל הדברים הנ"ל, יש להשיב על אותם המורים באצבע על מה שאמרו חז"ל בשלהי סוטה בעקבתא דמשיחא אין תוכחת, שאין זה סימן שאין להוכיח, שלא תתבטל מצות תוכחה לעולם, אלא שלא יהיו מצויים אנשים שיקבלו תוכחה, אך אין זה פוטר מלהוכיח. וכן נראה מבאר בפרוש רש"י שם ובקרבן העדה והפני משה בירושלמי סוטה (פרק ט הלכה טו) שכתבו, ואין תוכחת: אין לך אדם שיכול להוכיח, שכלם נכשלין בחטאים וכשמוכיחו אומר לו אתה פמני. עד כאן. והינו, שהסבה שלא יקבל תוכחה לפי שגם המוכיחים ירשיעו ועל דרך הרב דברו, אך בודאי שיהיו צדיקים שיהיו ראויים להוכיח. וכן כתב לבאר הרב מנחת יצחק (ח"ד סימן פ אות א). וביחוד על פי מה שכתב הרב שבלי הלקט (סימן מז), דאדם שמקים מצוה ואינו מקים שאר מצות, באותה המצוה שמקים חייב להוכיח אף על פי שאינו מקים את כלם. עד כאן. ולפי זה, לא מן הנמנע שרבו אנשים כאלה השומרים חלק ממצות התורה, שעליהם מוטלת החובה להוכיח את החוטאים במצות שהם שומרים.

ח) עוד ראיתי מה שתולים ומתרצים עצמם שלא להוכיח את הצבור, במה שאמרו חז"ל בערכין (דף טז ע"ב), בעא מנה רבי יהודה ברה דרבי שמעון: תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה, הי מניהו עדיפא? אמר לה: ולא מודית דענוה לשמה עדיפא?! דאמר מר: ענוה גדולה מכלם, שלא לשמה נמי עדיפא, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסק אדם בתורה ובמצות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ופרש רש"י תוכחה לשמה - לשם שמים. וענוה שלא לשמה - שעושה עצמו ענו שאינו רוצה להוכיחו ואותה ענוה שלא לשם שמים הוא אלא ישנאנו. עד כאן. ולפום רהטא נראה דהכי מסקנת הש"ס, דענוה שלא לשמה, דהינו שלא רוצה להוכיחו שלא ישנאנו, עדיפה מתוכחה לשמה. וכבר תמהו התוספות (ד"ה וענוה) על דברי רש"י וכתבו, בקנטרס שפרש ענוה שלא לשמה שמונע תוכחה מן הצריכים, ולא ישר אלי דהנה רשע גמור. עד כאן דברייהם. והרב פרי האדמה (הלכות עבדים פרק ט הלכה ו) כתב להליץ בעד רש"י ז"ל, שפנין

חובת ההוכחה בזמן הזה

שאינו עושה חס ושלום להכעיס מה שאינו מוכיחו אלא משום שלא ישנאנו ודאי דלא מקרי רשע גמור מפני זה. עד כאן דבריו. ומשמע דלכל הדברות אין ראוי לנהוג כן הגם שאינו רשע גמור.

וראיתי להרב ברכת המים למהר"ם מיחס וצ"ל (שם), שנדחק טובא לפרש בדברי רש"י, דלעולם גם לפרוש רש"י אם לא מוכיח רשע מקרי, ופרוש רש"י כף הוא, וענה שלא לשמה שעושה עצמו שאינו רוצה להוכיחו ואתה הענה שלא לשם שמים היא. ומה שכתב אחר כף 'אלא שלא ישנאנו' כוננו, שהעקר הוא שיוכיחנו, אלא שלא ישנאנו. עד כאן. גם בשפת אמת בערכין (שם ד"ה תוכחה) פרש לדברי רש"י, שמונע עצמו מלעין בעסקי חברו כדי שלא יצטרך להוכיחו, עין שם. ועין עוד בשו"ת דברי יציב (חיו"ד סימן ריח אות ד).

ט) ואולם על דברי רש"י יש לעין מהמשך דברי הגמרא שבארה, היכי דמי תוכחה לשמה וענה שלא לשמה? כי הא דרב הונא וחיא בר רב הווי יתבי קמה דשמואל, אמר לה חיא בר רב: חזי מר דקא מצער לי, קביל עליה דתו לא מצער לה. בתר דנפיק, אמר לה: הכי והכי קא עביד, אמר לה: אמאי לא אמרת לה באנפה? אמר לה: חס לי דלכסף זרעה דרב על ידי. ופרש רש"י: אמר לה רבי חיא - לשמואל, חזי מר דקא מצער לן רב הונא שמכה וחובט אותי. כי נפק - חיא בר רב אמר לה רב הונא לשמואל להכי מצערנא לה, דהכי והכי עביד דברים מגנים, והינו ענה שלא לשמה דלא אמר לה בפניו ושלא בפניו ספר בגנותו. וממה שבארה הגמרא דזהו נקרא ענה לשמה הינו מה שלא בישו בפניו, מוכח דרק כהאי גונא הוה ענה שלא לשמה כשלא רוצה לבישו אף לא שחושש שישנאהו. וגם רש"י לא זכר מהאי חששא במעשה זה שמא ישנאנו. שור וראה למהרש"א בחדושי אגדות, ולהרב ברכת המים על שלחן ערוך (י"ד סימן רסו סעיף עט דף עח ע"ד) שעמדו על זה. עין שם דבריהם. ועין עוד בפרי האדמה הנ"ל, ובספר פרחי כהנה להגאון רבי רחמים חויתה הכהן וצ"ל בערכין (שם). ואכמ"ל. נמצא מכל דברי רבותינו הללו שאין לפרש ולהתלות בדברי רש"י שלא צריך להוכיח לחוטאים. והנתלים טועים.

ובלאו הכי, כבר רבו המפרשים שלא פרשו בדברי רש"י, עין בתוספות (ד"ה וענה) ובשטת הקדמונים בערכין, ובמהרש"א בחדושי אגדות (ד"ה

קונטרס הוכח תוכיח

(תוכחה), וביעב"ץ (שם ע"ד התוספות). ועוד דמדברי רבנו גרשום בערכין (שם) נראה שסובר, שמסקנת הגמרא בתוכחה לשמה עדיפא, שכתב וזה לשונו, חס לי דלכסף ורעה דרב על ידי. וזו היא ענוה שלא לשמה שמוטב היה שאמרה בפניו כדי שיוכיחנו והיא היתה תוכחה לשמה ממה שלא אמרה בפניו ואמר לאחריו. עד כאן דבריו. ועוד דאין לנו פסק הלכה בזה, שכן לא זכרוהו גדולי ההוראה הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, והגם שזכרוהו כמה מהראשונים כדגמת האגדה בערכין (פ"ג), ובאור זרוע (ח"א אלפא ביתא סימן מד), לא בארו הסגיא אלא העתיקה סתומה וחתומה, ומנא לן דיפרשו בזה כפרוש רש"י, ולא כשאר רבותא דפרשו באפן אחר?

(י) ואולם מצאנו שהרמב"ם (בהלכות דעות פרק הלכה ט) כתב, מי שחטא עליו חברו ולא רצה להוכיחו ולא לדבר לו כלום מפני שהיה החוטא הדיוט ביותר, או שהיתה דעתו משבשת, ומחל לו בלבו ולא שטמו ולא הוכיחו - הרי זו מדת חסידות, שלא הקפידה התורה אלא על המשטמה. עד כאן לשונו. והרב מגדל עז כתב, שמקור דברי הרמב"ם הוא בערכין (שם) כבענין דענוה שלא לשמה, ומיתי עבדא דרב הונא וחיא בר רב. עד כאן. וכן כתב הגאון רבי שבתי סופר בחבורו שערי דעה על הרמב"ם (שם). ושאר רבותא לא זכרו ששם מקורו הטאהור של הרמב"ם. ובכסף משנה כתב שפשוט הוא מסברא.

ולדרבם שפרשו דמקור דברי הרמב"ם הוא מהגמרא בערכין, יבארו שפיר גם דברי רש"י הנ"ל, דהאי ענוה שלא לשמה אירי כשחברו עושה לו רעה והוה במצות שבין אדם לחברו, דבכהאי גוונא יכול למחל על כבוד עצמו ולא להוכיחו, שלא הקפידה התורה אלא על המשטמה וכמו שכתב הרמב"ם. והוה שכתב רש"י שלא רוצה להוכיחו שלא ישנאנו, דהינו שמעביר ראשון ראשון, ולא מוכיחו שלא תגדל אש המחלקת. [ומה שכתבו התוספות דבכהאי גוונא רשע מקרי, כיון דבכל מצות בין אדם לחברו יש גם כן ענין של בין אדם למקום. ויש לעין. ולא עת האסף בענין זה]. ודו"ק. שור וראה שפך כתב לפרש רבי נתן בורגיל מטוניס זצ"ל בספרו חק נתן בערכין (שם) על דברי רש"י. וששתי.

אתה הראת לדעת, שאין לאותם המסתמכים על דברי רש"י הנ"ל שלא להוכיח - שעור טענה. צא ולמד ממה שכתב הגאון רבי אברהם

חובת ההוכחה בזמן הזה

בגנימין זילברברג וצ"ל אב בית דין פייטסבורג בשו"ת מהרא"ב (או"ח חלק ב סימן מז) וזה לשונו, ודאי דאין מקום לפטר לרב מלומר תוכחה בשביל נגיעות וחסדשות שאין בהם שום יסוד לשבת כחבוק ידים ולראות כבלע הקדש מיום ליום, רק חובה מוטלת להפקיר את כל החשבונות של מה בכך ולצאת במלחמת גבורים ולהוכיח ברבים להשיב רבים מעון, ועל ידי זה ישמעו לדברי הרב שיראו כלם שהטיל נגיעות שלו, ובודאי הוא מדברים העומדים ברומו של עולם. וכזה אין להיות ענו שלא להוכיח את חברו כי זאת דרכו של היצר ומעשה שטן כמו שכתב רש"י בערכין שלא מוכיח אלא שלא ישנאנו. ובתוספות שם מסים דהוה רשע גמור. עין שם. ובנדון שלפנינו הוא ממש כמו שפרש רש"י שלא ישנאוהו הבעלי בתים, וודאי שאין מן הדין שיכנס בספק שיקרא רשע במה שלא מוכיחם, רק לעמד על המשמרת ולהוכיחם. עד כאן. ועין עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן עט אות יא - יב). וכיחוד דרבא דאינשי אינם בכלל רשעים גמורים ואפלו לא נכנסים לספק שישנאוהו. וגם אי הוה ספק הא הוה ספק בדאורייתא, דאזלינן לחמרא, והגם שאמר רבי טרפון תמה אני אם יש מי שמקבל תוכחה ופרש רבנו גרשום דמיד שונאו, עינינו הרואות שאם מוכיח את חברו בשפה יפה ומאירה, בבחינת "הוכח לחכם ויאבה" (משלי ט, ח), ומתקבלים הדברים על לב שומעיהם, דרבא דאינשי אינם עושים מרע לב ואינם יודעים ומורדים, וכשמודיעים להם חשיבות ענין התורה והמצוות פרשי לאט לאט ממעשיהם הרעים ודרכם המקלקלת.

יא) והנה בגמרא בערכין (דף טז ע"ב) איתא, עד היכן תוכחה? רב אמר עד הכפאה, ושמואל אמר עד קללה, ורבי יוחנן אמר עד נזיפה. כתנאי, רבי אליעזר אמר עד הכפאה, רבי יהושע אמר עד קללה, בן עזאי אמר עד נזיפה. עד כאן. ופסק הרמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ז) כרב, דחובת תוכחה עד שיעהו. וכן מבאר ברמ"א בהגה (או"ח סימן תרח סעיף ב). עין שם.

וכתב המהרש"ל בתשובה (סימן נה), דאף דהלכה כרב יוחנן לגבי רב ושמואל, כדאיתא בערכין (דף טז ע"ב), והוא פליג ואמר עד נזיפה, שהיא קלה יותר מדברי שמואל דאמר עד שיקללו, מפל מקום הרמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ז) פסק כרב. ואף שהסמ"ג (עשין סימו יא) פסק כרבי

קונטרס הוכח תוכיח

יוחנן, וכתב על דברי הרמב"ם שלא נתברר טעמו, מכל מקום פסק הרמב"ם כהמחמיר שבכלן, שלא לדחות העשה של "הוכח תוכיח", שהיא מצוה שיש בה עקר ויסוד ויתד גדול לחזוק דתנו, ועליה הפליגו רבותינו ז"ל, במי שיש בידו למחות, ואף על הספק אם נשמעין, אמרו רז"ל בשבת (דף נה ע"א), אם לפניך גלוי, לפנייהם מי גלוי. עד כאן דברייהם. ומכאן תשובה מוצאת למה שיש רבנים שחוששים להוכיח את בני קהלתם בטענה שלא ישמעו להם, שאין טענה זו נכונה וכאמור.

יב) עוד שמעתי טוענים מה ששמעו בגרסא דינקותא למה שאמרו חז"ל ביבמות (דף סה ע"ב) אמר רבי אילעא משום ר' אלעזר ברבי שמעון: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אומר: חובה, שנאמר: "אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך". עד כאן. והביאה הרי"ף בבבא מציעא (דף יז ע"א מדפי הרי"ף), וביבמות (דף כא ע"ב בדפיו), והרא"ש ביבמות (פרק ו סימן כא), ובפסקי ריא"ז שם (פרק ו סימן כז), והמאירי שם (דף סה עמוד ב), והאור זרוע (חלק ד פסקי סנהדרין סימן מו), והאגדה ביבמות (פרק ו סימן עח), והים של שלמה שם (פרק ו סימן מו), ועוד.

ומעתה יש להתבונן, היאך נפרנס לסגי'א בערכין (שם) דפסקינן כרב דחייב תוכחה עד הכאה, דמשמע שאם מוכיחו ולא קבל צריך שוב ושוב להוכיחו אף על פי שלא מקבל, וחייב התוכחה ממשיך עד שיכפנו, והלא כלל גדול אמרו בתוכחה, דמצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ואמאי בעי לשעור עד שיכפנו? וכבר הקשו כן כמה מרבנותא קדמאי ובתראי ורבו התרוצים בזה.

וכתב הנמוקי יוסף ביבמות (דף כא ע"ב מדפי הרי"ף) לבאר, דדוקא ביחיד השעור הוא כמו שאמרו בגמרא בערכין, אף לרבים לא. ומסים, דגם בהוכחת רבים, כל שהוא בספק חייב להוכיחם לפחות פעם אחת וכן כדי שלא יהיה להם פתחון פה. עד כאן. וכן מבאר בפרוש המיחוס להר"ן בשבת (דף נה ע"א ד"ה אמר ליה).

ובספר החנוך (מצוה רלט) באר, דמה שאמרו מצוה שלא להוכיח למי שלא מקבל תוכחה, הינו כשיראה המוכיח שאין בדברי תוכחותיו שום

חובת ההוכחה בזמן הזה

תועלת, מתוך גדל רשע החוטא, או שהוא איש אלם ורשע ביותר ומתירא ממנו שלא יעמד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וזהו אמרם זכרונם לברכה ביבמות (דף סה ע"ב) כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה לשחק במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון למוכיח ולא תועלת לאשר הוכח. עד כאן. ונמצינו למדים מדבריו, שרק אנשים רעים וחסאים לה' מאד, או שהם בבחינת גברא אלימא ויש לחוש לסכנת נפשות, דוקא אז פטור מחובת תוכחה. הא לאו הכי אפתי מוטלת עליו חובת ההוכחה על כל איש ואיש.

ונראה להביא תנא דמסיע לה מדברי התנא דבי אליהו רבה (פרשה יח) דדריש "את עמיתך" - שעמך במצות אתה מוכיח, ואי אתה מוכיח לרשע ששונאך, שנאמר "יסר לץ לקח לו קלון" (משלי ט, ז). עד כאן. ומדנקט רשע ששונאך משמע שיש לחוש שיעשה לו משהו בעבור תוכחתו, דלא נקט סתם רשע.³ וכן כתב הרמח"ל בספרו מסלת ישראל (פרק ט), דהתורה צותה "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יט, יז), וכמה פעמים יכנס אדם להוכיח חטאים במקום או בזמן שאין דבריו נשמעים וגורם להם להתפרץ יותר ברשעם ולחלל השם להוסיף על חטאתם פשע, הנה בכיוצא בזה אינו מן החסידות אלא לשחק. וכך אמרו ז"ל ביבמות (דף סה ע"ב) כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר את שאינו נשמע. עד כאן דבריו.

ואשורה נא ואראה לרבי אליעזר אזכרי בספר חרדים (מצוות ל"ת מדברי קבלה פרק ד אות ב) שגם עמד על זה, וכתב, שהתרוץ הנכון נלמד מדברי הרמב"ם ז"ל (הלכות דעות פרק ו הלכה ט), דמצות הוכח תוכיח היא נחלקת לשתיים, האחת במי שחטא לו חברו דמצוה עליו שלא ישטמנו

3. ולפי זה יש לומר עוד, אהאי דדריש לעיל מנה בתנא דבי אליהו (סם) "הוכח תוכיח את עמיתך" - יכול אם יודע אתה שאין שונאך - הוכיחהו, ואם לאו - אל תוכיחהו, תלמוד לומר "הוכח תוכיח את עמיתך". דבר אחר, "את עמיתך" - שעמך במצות אתה מוכיח, ואי אתה מוכיח לרשע ששונאך. ולכאורה פרושא קמא סותר לפרושא בתרא, דלפרוש הראשון גם אם שונאו מחיב להוכיחו, ולפרוש השני אם שונאו לא מחיב להוכיחו. וזה אינו, דלהדיא מפרש בפרוש השני שיהיה רשע ששונאו. ובענין תרתי לריעותא. ועוד יבאר לקמן בסיעתא דשמיא (אות טו) דברי התנא דבי אליהו.

קונטרס הוכח תוכיח

בלבו כמדת הרשעים, אלא יאמר לו מדוע עשית כן לי. ובהא מצוה לשתק אם יודע בו שלא יקבל רק ימחל בלבו ועל זה אמר שלמה "אל תוכח לץ". ומצוה שניה בהוכח תוכיח - הרואה חבירו שחטא או שהולך בדרך לא טובה, ובזה חייב להוכיחו אפילו כמה פעמים עד שיבהו עד כאן דבריו. ומוכח מדבריו דבמצות בין אדם לחברו הוא דמקלינן שלא יוכיחו אם לא יקבל תוכחתו, אך במצות שבין אדם למקום יש לו להוכיח ולחזור ולהוכיח עד שיכנו. ועין במה שכתבנו בזה לעיל (אות י).

(יג) וראיתי בשל"ה (בתולדות אדם בפתחה אות ד), דהביא מה שכתוב הלכות דעות בהגהות מימוני (פ"ו ה"ז אות ג) מחלקת ראשונים היכא שידוע שלא יקבל התוכחה אם יש ענין להוכיחו, דלדעת הסמ"ג (עשין יא) טוב לו לשתק, דהנח להן לישראל מוטב שיהו שוגגין כו' (ביצה דף ל ע"א), ומצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, שנאמר "אל תוכח לץ פן ישנאך" (משלי ט, ח). ולדעת רבי אליעזר ממיץ בספר יראים (סימן רכג), מענש פטור, אבל מעשה דהוכח תוכיח' לא פטור. ובהמשך דבריו כתב השל"ה (אות ה), דנראה להביא ראיה לדברי רבי אליעזר ממיץ, דמ'הוכח תוכיח' אינו פטור, מהא דאיתא בערכין (דף טז ע"ב), עד היכן תוכחה, רב אמר עד הפאה, ושמואל אמר עד קללה, ורבי יוחנן אמר עד נזיפה. הרי סבירא לה אף שכבר בא לנזיפה וגם לקללה, ואז יודע בודאי שלא יקבל, על כל זאת אינו פטור מעשה דהוכח תוכיח עד הפאה. והרמב"ם פסק כרב, ומשמע דאפילו שנוף בו ומקללו ומראה שאינו מקבל תוכחה, אפתי רמי עלה חיובא דהוכח תוכיח עד שיכנו. וגם לרבי יוחנן דנקט עד נזיפה מכל מקום יש לו להוכיחו גם קדם נזיפה אפילו שידוע שלא יקבל ממנו התוכחה. עד כאן תרף דבריו. ולדבריו נפיק דלא פוקע חובת מצות "הוכח תוכיח" גם כשיודע שלא יקבל התוכחה. ועין בשדי חמד (כרך ז באספ"ד מערכת ה' סימן ב אות א עמוד 320 ד"ה ונראה) שנראה שכן דעת הר"י ט"א במפות (דף כ ע"ב ד"ה וכמה), דכשיודע שלא יקבל תוכחתו מהני רק לפטור את המוכיח ממיטה, אף אפתי אכא חיובא לחזור ולהוכיח בין במצות בין אדם למקום ובין במצות בין אדם לחברו, ואפילו אם יודע שלא יקבל תוכחתו, וכל זה בשעור של עד שיכנו. עד כאן דבריו.

ואולם לדינא רבו החולקים בזה, וסבירא להו דכל שמוכח והתגלה שלא יקבל תוכחה ויחזיק ברשעו פטור מלהוכיחו. וכן כתב בספר שערי תשובה לרבנו יונה (שער ג אות קצו), והמאירי בשבת (דף נה ע"א), ובבא קמא (דף צב ע"ב) וזה לשונו, מצוה גדולה להוכיח את חברו תמיד ולהשיבו מדרך רעה לדרך טובה ואם רואה שדבריו נשחתים ואינו ראוי לקבל תוכחה, אינו צריך להלאות עצמו בדבר זה אלא יניחנו ויפיל ברשעו. דרך צחות אמרו קריתיה לבר עמיתך ולא עני דחי גודא עלוה. עד כאן. וכן כתב בספר ארחות צדיקים (שער החניפות), ועין עוד במסלת ישירים (פרק כ) ועוד. ומכל מקום כתב בשו"ת חות יאיר (סימן קסד) דברים נפלאים, דאם ירא וחרד לדבר ה', יוכיח גם אחרי הפאה שהרי אמרו בערכין (שם) למאן דאמר עד קללה דשאני יהונתן אגב חביבותה לדוד מסר נפשה טפי, כל שכן אגב חביבותה לקב"ה ומצותיו, והכי מוכח מהמדרש תנחומא (פרשת תזריע סימן ט), והביאה השל"ה בריש ספרו (בפתיחה). ולדינא אינו מחייב בזה. עד כאן תרף דבריו.

יד) נתנה ראש ונשובה למה שהזקקנו לישב שתי הסגיות ביבמות ובערכין הנ"ל, וראיתי דבשטטה מקבצת בבא מציעא (דף לא ע"א) כתב לישב, דההיא דערכין מוכח דיכול המוכיח להכותו על פניו ולקללו, ובודאי אית לה לאוכחה בהכי, אף על גב דאיך נזפה ומקללו, כיון דחזקה דיקבל תוכחה עדין. עד כאן דבריהם.

עוד נראה בפשטות לבאר בזה, דכל זמן שלא מכהו אכתי לא מוכח שאינו מקבל תוכחה. שור וראה דמעין זה כתב השל"ה (בתולדות אדם בפתיחה אות ה), ולפי זה אין להסיק כלל לכל אדם שאינו בחזקת מקבל תוכחה אלא רק אחרי שיתבאר בפרוש שאינו מקבל תוכחה אם יפה למוכיח.

4. והנה על זה, בודאי נכון לומר שאין דורות אחרונים יפים שיפה המוכיח, ואין לנהג כן בזמננו ופשוט. ועין עוד בספר מצות התוכחה (פרק טו) מה שכתב בזה. ועל פי זה עלה במחשבה לפני לפרש, דזהו מה שאמר רבי טרפון תמהני אם יש מקבלי תוכחה, דהינו בדרך הפאה, וזהו מאי דסמיה לה, רבי יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שפן שהוספתי בו אהבה. ואם פנים אנו בזה לא יקשה קלל מההיא סגיא לחיוב מצות תוכחה, וכבר בארנו בסיעתא דשמיא לעיל (אות ב והלאה) כמה באורים בזה, הבט ימין וראה.

קונטרס הוכח תוכיח

עין שם דבריו ואכמ"ל. ועיין עוד בספר חסידים (סימן תיג) ובהגהות האדר"ת (שם).

(טו) והבט ושא עיניך למה שכתב בתנא דבי אליהו רבה (פרשה יח) דדריש "את עמיתך", שעמך במצות אתה מוכיח, ואי אתה מוכיח לרשע ששונאך. עד כאן. ויש לעיין בדבריו אם זהו פטור גורף שלא להוכיח לרשעים? ולכאורה קשה, דפתח בחדא וסיים בתרתי, דפתח ואמר "את עמיתך" - שעמך במצות, וסיים שאין אתה מוכיח לרשע ששונאך. ואם בא לומר שאין חיוב תוכחה לרשעים לא היה לו לסיים אלא ואין אתה מוכיח לרשע, דהא מפיק לה מדרשא ד"את עמיתך" ומהו זה שהוסיף לרשע ששונאך?

ויש לומר, שמה שאמר 'ששונאך' - הוא נתינת טעם לזה שהוא רשע דעובר על "לא תשנא" ודחוק. אי נמי יש לומר, שהוא טעם למה לא להוכיח לרשע, לפי שהוא שונאך ולא יקבל ממך תוכחה, דאפלו עמי הארץ שונאים תלמידי חכמים (עיין פסחים דף מט ע"ב, ובבא מציעא דף לג ע"ב), וכןחזון עקבתיא דמשיחא (עיין סוטה דף מט ע"ב), וכל שפן רשעים. וכיוצא בזה כתב המהרש"א ביבמות (דף סה ע"ב) דהטעם שמצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע הוא דדריש לה מהאי קרא דהוכח תוכיח את עמיתך כדדרשינן בעלמא (ב"מ דף נט ע"א, ושבועות דף ל ע"א ובמדרש תנחומא פרשת משפטים סימן ו), "עמיתך" - עמיתך במצות, שמקבל תוכחה ובהפך שאינו מקבל תוכחה. עד כאן דבריו. והינו שהוא מפרסם ברשעו שלא מקבל תוכחה. ועיין עוד בספר תורה תמימה (ויקרא פרק יט הערה קיז).

(טז) ומיהו, גם אם עדין לא שונאו, ויודע שמחמת התוכחה ישנאנו גם כן פטור מלהוכיחו. וכן מבאר באבן עזרא במשלי (פרק ט פסוק ז) דזהו מה שאמר שלמה המלך ע"ה "ומוכיח לרשע מומו" - דהרשע ישנא המוכיח. וכן נראה ממה שהביא בבאור הלכה (שם ד"ה חייב) משם ספר חסידים (סימן תיג), שאם היה איש שאם יוכיחנו ישנא וינקם ממנו, אין להוכיחו. עד כאן דבריו. ובטעם הדבר יש לבאר על פי מה שכתב בחזון איש (שביעית סימן יב אות ט) בענין אחר, דשקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקנסם ולמשך ידנו מהם, שלא לגרם להם מכשולים יותר גדולים להם ולגנו ושללא להרבות

חובת ההוכחה בזמן הזה

שנאה ותחרות בינינו וביניהם ולהכשילם בלא תשנא. עד כאן תרף דבריו.
ועין עוד בקבץ שעורים על מסכת ביצה (אות 10).

יז) ולך נא ראה במנחת חנוך (מצוה ולט) במצות תוכחה, שעלה ונסתפיק אם יש להוכיח מומר להכעיס ומחלל שבת ועובד עבודה זרה, ומסיק, דמכל מקום נראה לי דאם ספק אצלו שאם יוכיחנו יקבל ממנו חייב להוכיחו דיחזור למוטב ויהיה בכלל אה. ובשו"ת לב דוד פלדמן (סימן ה אות ח) העיר על דבריו, דלא ראה שפן כתב המהרש"א ביבמות (דף סה ע"ב) וגם הוא ז"ל לא ראה שדברים אלו מבארים בתנא דבי אליהו. עד כאן.

ולפי מה שפרשנו דברי התנא דבי אליהו, ניחא, שלא נעלמו מעיני קדשו של המנחת חנוך דברי התנא דבי אליהו והמהרש"א, שפן דבריהם אזלי על רשע מחזק ברשעו שלא יקבל ממנו תוכחה, והמנחת חנוך אירי בסתם רשע ואפלו עושה להכעיס אך לא מחזק ששונאו או ישנאנו, ושלא יקבל תוכחה [ומצוי הדבר בקרובי משפחה שאחד שב בתשובה, ובני משפחתו לא זכו לזה, דאין לחוש בדרך כלל ששונאים אותו, או ישנאוהו אם מוכיחם פהוגן. וכן עדין לא מחזקים שלא קבלו תוכחה, שמעולם לא הוכיחם]. וכן מוכח ממה שכתב המנחת חנוך בסוף דבריו, דאם ספק אצלו שאם יוכיחנו יקבל ממנו, חייב להוכיחו דיחזור למוטב ויהיה בכלל אה. חזינן דעל אדם כזה הסתפק הרב מנחת חנוך, ולא במי שמחזק שלא מקבל תוכחות וכיוצא בזה. ובבאור הלכה (סימן תרח ד"ה אבל) הביא דברי התנא דבי אליהו הנ"ל, וכתב: ולענין אוכל נבלות לתאבון או מחלל שבת שלא בפרהסיא יש לעין בדבר. עד כאן דבריו. ומשמע מדבריו שהבין דברי התנא דבי אליהו דבכל רשע המחזק ברשעו אין להוכיחו, ולא פירש דבעי גם כן שישנאנו ויחזק שלא יהיה מקבל תוכחה.

ואולם מקום יש בראש לומר דהיא גופה מה שמסתפק בזה, דדוקא במומר להכעיס אמרינן דמסתמא לא יקבל תוכחה ומחזק שלא יקבל דברי התוכחה שהרי הוא יודע ומורד, ועל זה קאמר התנא דבי אליהו דאין להוכיחו, אך מומר לתאבון דאפשר שיקבל התוכחה אפתי אפא חייב להוכיחו, דרק ברשע השונאו ומחזק שלא מקבל תוכחות פטור מלהוכיחו. וכן כתב בשו"ת כתב סופר (אבה"ע סימן מז), שאותם שמפרסמים שאין

קונטרס הוכח תוכיח

מקבלים תוכחות ומלעיגים על תלמידי חכמים ושמים אור לחשך גם בזה יבזו אותם, וכודאי שלא יתקבלו דבריהם, ולכן אין חיוב להוכיחם. ועל פי זה באר מה שאמרנו חז"ל בחגיגה (דף יד ע"א), דלא נתקרה דעתו של ישעיה עד שאמר "יריבו הנער בזקן וגו'" (ישעיה ג, ה), וכי היה ישעיה שונאם? והבאור הוא, דהלא גדולי התורה נענשים אם לא מוכיחים את בני עדתם וכמבאר בשבת (דף נה ע"א), ולזה חשש ישעיה שיענשו בדורות האחרונים גם התלמידי חכמים וזקני הדור אם לא יוכיחו, אף כל חשש זה דוקא אם מכבדים תלמידי חכמים וזקני הדור, דאז יש בכחם להוכיח, אף כיון שאמר "יריבו הנער בזקן", והינו שיזלזלו בתלמידי חכמים וזקני הדור, ויהיו מחזקים וידועים שלא יקבלו דבריהם, תו אין חיוב עליהם להוכיחם. ולכן נחה דעתו. עד כאן דבריו.

ועיני עוד הערך השלחן (או"ח סימן תרח סעף ז) שכתב, דרק בישראל המאמין אלא שיצרו תוקפו לעשות שיך בזה תוכחה, אבל הפוקרים בדברי חז"ל באלו אין שיך בהם תוכחה, שהרי עם המינים והאפיקורסים אין להתוכח עמם כלל.⁵ עד כאן דבריו. וכיוצא בזה כתב לעיל מנה (או"ח סימן קנו סו"ס ט) עיני שם. ועיני עוד בשו"ת להורות נתן (ח"י או"ח סימן יז אות ו) שכתב, שכל דברי הבאור הלכה הנ"ל הם רק באדם שפרק מעצמו על תורה, ולא שהוא מבני התועים. ודברי פי חכם חז.

(יח) ומכאן תשובה מוצאת, למה שכתב רבנו בחיי (בראשית פרק יב פסוק ב) בפתיחה, שלש כתות שצוה שלמה ע"ה שלא להוכיחם, ואלו הם: כסילים, לצים, ורשעים. כסילים, הוא שצוה אל תדבר כי יבזו לשכל מליך" (משלי כג, ט). לצים, הוא שצוה: "אל תוכח לץ פן ישנאך" (שם ט, ח). ורשעים, הוא שצוה: "יסר לץ לקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו" (שם ט, ז). עד כאן. דהני רשעים שזכר, הינו שמחזקים ברשעים שלא מקבלים תוכחה,

5. ועיני ראו ולא זר כמה וכמה מהכופרים בדברי חז"ל, כיצד מפעפעת בהם שנאה עזה כנגד צבור שומרי התורה והמצוות והחכמים, וכבר אמרו חז"ל בפסחים (דף מט ע"ב) גדולה שנאה ששונאין עמי הארץ לתלמיד חכם, יותר משנאה ששונאין אמות העולם את ישראל. וכל שכן הני עכברי רשיעי שמוזנבים את כל הנחשלים, מסיתים ומדיחים, ולועגים לדברי חז"ל, שכלם מחזקים בשנאה גדולה לשומרי התורה וכאמור.

חובת ההוכחה בזמן הזה

דומיא דכסילים ולצים המפרסמים בדרךם הנלווה. וכאמור. וכן כתב הרב כלי יקר (ויקרא פרק יט פסוק יז), דש'לש כתות אלו מואסים התוכחה על כן אין חיוב להוכיחם. עד כאן. והינו שמפרסמים ומחזקים בזה. ויותר מזה מפרש בדברי רש"י שם וזה לשונו, "ומוכיח לרשע מומו" - מום הוא למוכיח שזה מחרפו ואינו שומע לו, וזו היא אזהרה שאסור לדבר עם המסיתים מדרך הישרה אפלו להוכיחם ולקרבים. עד כאן לשונו. הא קמז, דלא כל רשע נכלל בזה אלא רק רשע המסית מדרכי ה'. ואדרבא, כדי שיחזק ברשע שכזה צריך ראיה, וסתמא דאינשי אינם כאלה.

צא ולמד ממה שכתב הגר"א פאפו זצ"ל בפלא יועץ (ערוך תוכחה), דיש שאין מוכיח מפני שאין בדור הזה מי שיקבל תוכחה, שאם ירצה איזה איש להוכיח לאנשים שכמותו, יתלוצצו עליו הליצנים ויאמרו, מי שמך לאיש שר ושופט ומוכיח, ומחרפים אותו ומבזים אותו, ולאנשים כאלה מצוה שלא להוכיחם וכו', אבל לא יוכל אדם לומר, קים לי בגויהו שאינם שומעים או שהם ליצנים, כי ה' יראה ללבב, ואם לפניו גלוי, לפנינו מי גלוי, אם לא שברור בשמש שאינו חושש על האסורים, ולא ישמע לקול מלחשים. עד כאן דבריו. גם בשו"ת אבני נזר (חיו"ד סימן תסא), נשאל אודות רשע מפלג שחוטא ומחטיא את הרבים ומסיק, דיש חובה להוכיחו בכל דרך שהיא, למרות רשעותו הרבה, דמנא לן שלא ישמע לתוכחתנו. עין שם.

יט) ובהיותי בזה ראיתי למה שאמרו בספרי (פרשת דברים פסקא ב) וזה לשונו, מפני ארבעה דברים אין מוכיחים את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חברו רואהו ומתביש ממנו, ושלא יהא בלבו עליו, וכדי שיפרשו ממנו בשלום, שהתוכחה מביאה לידי שלום. עד כאן. וכן מבאר במדרש תנאים (דברים פרק א פסוק ג), ובפסיקתא זוטרתא (דף א ע"ב), ובילקוט שמעוני (פרשת דברים רמז תת).

וכדי שלא יתלו בוקי סריקי בדברי חז"ל הללו ויאמרו שאין להוכיח לשום חוטא אלא לפני מיתתו, ונמצאת שכמעט ובטלה מצות תוכחה מן העולם, אמרתי אבאר דברי חז"ל בזה, שכל תוכחה זו על מעשה שפבר חטא בעבר, אך לא ממשיך לחטא בכל עת ובכל שעה, תדע, דהא לעיל מנה אמרו בספרי (שם) 'ויהי בארבעים שנה' (דברים א, ג) מלמד שלא

קונטרס הוכח תוכיח

הוכיחם משה אלא סמוך למיתה, וממי למד? מיעקב, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה. עד כאן. אתה הראת לדעת, דאירינן בעברות שכתב נעשו, דומיא מה שמבאר אצל יעקב אבינו והשכטים כדגמת חטא ראובן שבלבל יצועי אביו (בראשית מט, ד), ודומיא מה שנסו עם ישראל במדבר את השם (במדבר יד, כב), שבהם יש לחוש שלא להוכיח אלא סמוך למיתה, אך בעברה שחוטא האדם ושונה בחטאו בכל שעה, בודאי שיש להוכיחו ולהפרישו מעברה.

שור וראה דכן כתבו לבאר במושב זקנים לרבותינו בעלי התוספות על התורה (דברים א, ג), ובשפתי חכמים (שם אות ג), ובספר דברי דוד להט"ז על התורה (דברים שם), וכן כתב בספר פני דוד להרב חיד"א (פרשת דברים סוף אות ה), וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל בספרו ובחרת בחיים על פרוש רש"י (דברים דף כג ס"ג) הובאו דבריו בספר טל חיים להגרי"ח סופר נר"ו (סימן לב עמוד נו), דדוקא כשבא לעבר על אסור נוהג בו מצות "הוכח תוכיח", אבל כשעבר כבר על האסור לא יוכיחנו אלא סמוך למיתה, והכי אמרו במדרש רבה (דברים כאן פרשה א אות ג), דלא הוכיחן אלא לשעבר. עד כאן.

והקשה הגרי"ח סופר שליט"א בספר טל חיים (שם), דמדברי הרמב"ם מוכח שגם על מה שחטא בעבר יש להוכיח את חברו, דזה לשון הרמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ו), כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתק אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר "הוכח תוכיח את עמיתך". עד כאן לשונו. שמע מנה דמצות תוכחה גם לשעבר נוהגת וצריך עיון. עד כאן דבריו.

ולעניות דעותי נראה לבאר בזה בסיעתא דשמיא דלא קשיא מידי, דדוקא היכא שעבר על אסור ושוב לא עובר על אסור זה, בכהאי גוונא אמרינן דאין מה להוכיחו עתה, אלא בשעת מיתה, לא כן כשחטא לחברו, וחברו שונאו בגלל מעשה זה וכמו שכתוב בלשון הרמב"ם 'לא ישטמנו וישתק', דחייב להוכיח את חברו כיון שבכל עת כשיש לו כעס וקפיידא ושנאה על חברו, נכשל בעון ד"לא תשנא את אחיך" (ויקרא יט, יז), וחברו שחטא כנגדו הוא הגורם לו חטא זה, ונמצא שבגלל מה שחטא כנגד חברו,

חובת ההוכחה בזמן הזה

גורם לו שישנא אותו, ומכשיל את חברו בלאו דאורייתא, ולכן ודאי שיש להוכיחו גם על מה שעשה בעבר, שהמעשה שחטא כנגדו אינו נחלת העבר אלא הוה ויהיה בכל רגע ורגע, שיש השלכות למעשהו הראשוני.

כ) והמתעקש יוכל לגמגם בזה, דאי אירי במעשה שעשה כבר ולא חוטא בכל עת, מהו זה שאמר כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ומלשון זה משמע שהוא מחזיק עדין בחטאו. ועוד, דכל שאר הטעמים שהזכרו שייכים גם בחוטא שוב ושוב?

ועל המתעקש אשאל, דאם דברי המדרש הנזכר הם כפשוטן, אם כן בטלה כמעט לגמרי מצות התוכחה. ועוד, מהו זה שדרשו חז"ל בגמרא בבבא מציעא (דף לא ע"א) – "הוכח תוכיח" – אפלו מאה פעמים? וכבר העיר כן בספר מצות התוכחה (פרק א עמוד ג) שעמדו על זה מפרשי הספרי, ומהם בספר מאיר עין (שם), משם רבנו הלל, ובספר זרע אברהם (שם) עין שם דבריהם. ושם, צדיק עתק לספרי דבי רב (שם) שבאר בזה, דבספרי אירי במי שכבר עשה תשובה דומיא דישראל ואין התוכחה אלא להזהירו שלא יחזר לסורו, אבל מי שאנו רואים שעודנו מחזיק בטמאתו פשיטא דבהא כתיב "הוכח תוכיח" אפלו מאה פעמים. עד כאן דבריו. וכן כתב מדילה הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בשו"ת שלמת חיים (בביאורי המקראות סימן תתקסא). עין שם.

ולפי זה צריך לומר דמה שאמרו שלא יחזר ויוכיחנו שוב ושוב, הינו שכיחן שעשה כבר תשובה על חטאו, גם אם יחטא שוב, הלא שוב יעשה תשובה ומה תועיל ומה תוסיף לו התוכחה, וביחוד שיש לחוש שייצערו לחנם ואף יהיה בזה נזק, וכמו שחשש יעקב אבינו שאם יוכיח לראובן על מעשה בלהה, ילך וידבק בעשו אחיו, כמבאר בספרי הנ"ל, לא כן קדם מיתה, שבודאי יתקבלו הדברים על לב שומעיהם.

שור וראה שעמד על זה בפרוש הריב"א על התורה (דברים פרק א פסוק ג), ולאחר שהביא דברי המדרש הנזכר כתב וזה תרף דבריו, ומה שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו הכי קאמר, אם יוכיח אדם את חברו שאינו סמוך למיתה כשיראה וישנה באולתו הוא יחזר ויוכיחנו פעם שניה, ונמצא שהוא מבישו על חנם שלא לדבר מצוה, כי מה שאמרו חז"ל "הוכח תוכיח

קונטרס הוכח תוכיח

את עמיתך" אפלו מאה פעמים זהו להוכיחו על דבר עברה הבאה על ידו שלא יעשנה, אבל להוכיחו על העברות שכבר עשה אין להוכיחו אלא סמוך למיתה. עד כאן. ועין עוד בספר הכתב והקבלה על התורה (שם).

גם בספר מצות התוכחה הנ"ל (פרק א עמוד ג) באר מדילה, דבספרי אירי בתוכחה של אזכרת מעשיו הראשונים שנכשל בהם וגם הפסיד הרבה דברים טובים על ידי כשלונותיו הראשונים ולכן הצער גדול לאין ערוף בהזכרת המעשים ההם. ויש גם אסור על זה כמובא בבבא מציעא (דף נח ע"ב) לא יאמר לבעל תשובה זכר מעשיך הראשונים, ולכן לא יוכיח על ענין זה רק בשעת מיתה, שאז ההזכרה תביאם לידי חשבון הנפש וחזוק. עד כאן דבריו.

כא) ועתה אבא בסוד מלחשים, ובפיהם טענה אודות המוכיחים, ועונים ואומרים הלא קימא לן דמוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידיים. וכלל זה דשו בו רבים, ומרגלא בפומיה על כל דבר, ולו חקמו ישכילו בהבנת כלל זה שרבו המפרשים לבארו על מה מדבר ובמה עוסק, ולא אומרים כן על כל חטא ועון. והנשענים על כלל זה שלא להוכיח אנשים מחטאתם, נשענים הם על משענת קנה הרצון וכמו שיבאר לקמן.

ומראש צורים אראנו לכלל זה, והוא בדברי הגמרא בשבת (דף קמח ע"ב)⁶ ובביצה (דף ל עמוד א), הני נשי דשקלן חצביהו ואזלן ויתבן אפומא דמבואה, ולא אמרינן להו ולא מידי, הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. והני מלי - בדרבנן, אבל בדאורייתא - לא. ולא היא, לא שנא בדאורייתא ולא שנא בדרבנן לא אמרינן להו ולא מידי, דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי. עד כאן. ועין עוד בבבא בתרא (דף ס ע"ב). וכן פסק

6. והנה בסגיא בשבת (שם), כמה מהראשונים כתבו שמסקנת הסגיא שם דרק באסורי דרבנן אמרינן מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין וחלוף לזה דברי הגמרא בביצה דמסקינן דגם בדאורייתא. וכן כתב הר"ן בביצה (דף טז ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה והך), וכן כתב התשב"ץ (ח"ב סימן מז), ובשטה מקבצת בביצה (דף ל ע"א), וכן כתב בשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן לה), דהכי היא הגסטה המדיקת. עין שם. ולפנינו הסגיות שוות, וכבר צמד על זה הרב המוציא לאור הוצאת מכון ירושלים בשו"ת התשב"ץ (שם הערה 4). עין שם.

חובת ההוכחה בזמן הזה

הֶרְמֵבִים (הלכות שביעת עשור פ"א ה"ז) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, נְשִׁים שְׂאוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת עַד חֲשֻׁכָה, וְהֵן אֵינָן יוֹדְעוֹת שְׂמִצּוֹה לְהוֹסִיף מַחֵל עַל הַקֹּדֶשׁ, אֵינן מְמַחִין בְּיָדָן, שְׁלֵא יִבְאוּ לַעֲשׂוֹת בְּזִדּוֹן, שֶׁהֲרִי אֵי אֶפְשָׁר שִׁיְהִי שׁוֹטֵר בְּבֵית כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהִזְהִיר נְשָׁיו, וְהֵנַח לָהֶן שִׁיְהִיו שׁוֹגְגִין וְאֵל יִהְיוּ מְזִידִין. וְכֵן כָּל הַדּוּמָה לָזֶה. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. וְכֵן פֶּסֶק בְּשִׁלְחַן עֲרוּךְ (או"ח סימן תרח סעיף ב). וְלִכְאוּרָה מִשְׁמַע דְּאֶפְלוֹ בְּמִיּוֹדֵי דְּאוּרִיתָא, אֶמְרִינַן בְּהוּ מוֹטֵב יְהִיו שׁוֹגְגִין וְאֵל יִהְיוּ מְזִידִים.

וַיֵּשׁ לְעֵין בְּזֶה, דְּאֵי אִירִי בְּאוֹתָם הָאֲנָשִׁים שְׂבוּדָאֵי לֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל מוֹכִיחִים, וְיודְעִים וּמְחִזְקִים כְּאֲנָשִׁים רְשָׁעִים שְׂכָאֵלָה, הָא כְּבָר הִבְאֵנוּ לְעֵיל הַבֵּט יְמִין וְרָאָה, שְׂאִינָם בְּכָלֵל חוֹבַת תּוֹכְחָה דְּאִינָם בְּגִדְר "עֲמִיתָךְ". וּמִפְשָׁטוֹת דְּבְרֵי הַגְּמָרָא מִשְׁמַע דְּלֹא אִירִי בְּאֲנָשִׁים שְׂכָאֵלָה, אֶלֶּא בְּאֲנָשִׁים הַשׁוֹמְרִים תּוֹרָה וּמִצְוֹת אֶלֶּא שְׁלֵא מְקַפְּדִים עַל אֲסוּרִים מְסִימִים, דְּלְדִידְהוּ לֹא מִשְׁמַע לְהוּ אֲסוּרָא.

וּלְפִי זֶה יִקְשָׁה, הֲלֹא אִם הוּא אֲסוּר מִפְּרָשׁ בַּתּוֹרָה, מֵה שִׁיף לומר דְּלֹא מִשְׁמַע לְהוּ אֲסוּרָא? וְעַל כִּרְחוֹךְ לומר דְּלֹא אִירִי בְּאֲסוּרִים הַמְּפָרְשִׁים בַּתּוֹרָה. וְכֵן מִפְּרָשׁ בְּדְבָרֵי רִש"י בְּבִיצָה (שם ד"ה ואכלי) וְאֶכְלִי וְשְׁתִּי עַד שְׁחֻשְׁכָה וְלֹא גְרַסִּינָן מִשְׁחֻשְׁכָה. וּבְקִרְבֵּן נִתְנָאֵל עַל הָרֵא"ש בְּבִיצָה (פרק ד סימן ב אות ב) כְּתִב, דְּבֵאֵר הַמְהַרְש"ל, דְּהֵינּוּ טַעְמָא, דְּאֶכִּילָה מִשְׁחֻשְׁכָה כְּתִיב בְּאוּרִיתָא בְּהִדְיָא. עַד כָּאֵן. וְכֵן כְּתִב הַרְשָׁב"א שָׁם (ד"ה וקא אכלי) וְקֵא אֶכְלִי וְשְׁתִּי עַד שְׁחֻשְׁכָה גְרַסִּינָן, וְלֹא גְרַסִּינָן מִשְׁחֻשְׁכָה אֶלֶּא עַד שְׁחֻשְׁכָה גְרַסִּינָן, דְּמִסְתַּמָּא אֵינן לָךְ אֶחָד שְׁטוּעָה לְאֶכֶל לְאַחַר שְׁחֻשְׁכָה. וְעוֹד דְּבִכִּי הָאֵי וְדֵאֵי אֶמְרִינָן לְהוּ וּמְחִינָן בִּידְהוּ, דְּעַד כָּאֵן לֹא אֶמְרוּ אֶלֶּא בְּמֵה שְׂאִינוּ מְבֵאֵר מִן הַתּוֹרָה אֶלֶּא אֶתִי מְדַרְשָׁא כִּי הָכֵא, דְּדַרְשִׁינָן תּוֹסֶפֶת יוֹם הַכַּפּוּרִים "מְעַרְב עַד עֶרֶב תַּעֲנֵנוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" (עיין ראש השנה דף ט ע"א), וְהָא לֹא מִשְׁמַע לְהוּ לְאִינְשֵׁי וְקִיל לְהוּ וְשׁוֹגְגִין וְלֹא מְזִידִין. אֶבֶּל אֵלוּ אֶכְלֵן מִשְׁחֻשְׁכָה אֶמְרִינָן וּמְחִינָן וּמְרַטִינָן. עַד כָּאֵן. וְעֵינָן עוֹד בְּר"ן (שם דף טז ע"ב מדפי הרי"ף), וְכֵן כְּתִב הַמְאִירִי (שם ד"ה דבר), וְכֵן מְבֵאֵר לְהִדְיָא בְּדְבָרֵי בַעַל הָעֵטוּר (הלכות יו"ט דף קמו ע"א), הִבִּיא דְּבָרֵינוּ הָרֵא"ש בְּבִיצָה (פ"ד ס"ב), דְּדוֹקָא בְּמִיּוֹדֵי דְּאֶתִי מְדַרְשָׁא, כְּגוֹן תּוֹסֶפֶת עֲנוּי דְּיוֹם הַכַּפּוּרִים. אֶבֶּל בְּמִיּוֹדֵי דְּכְתִיבָא בְּאוּרִיתָא

קונטרס הוכח תוכיח

בהדיא, מחינן בהו וענשינן להו עד דפרשי. עד כאן.⁷ וכן כתב בשטה מקבצת בביצה (שם ד"ה ולא היא) משם יש מפרשים. גם בדרכי משה (או"ח סימן תרח אות א) הביא דברי בעל העטור ופסק פתה בהגה (שם סעיף ב). עין שם.

וכן מבאר בדברי המהר"ם אלשקר (סימן לה), דבשאר האסורים הנפרים כגון חלב ודם ושבת וגזל וכיוצא בהן לא אמרינן הנח להם לישראל מוטב יהיו וכו'. עין שם. וכן כתב הש"ה בתולדות אדם (פתיחה אות ו), דבדבר שלא מברר אסורו בהדיא, חשינן דהן לא יאמינו ולא ישגחו, ועל זה חובה שלא לומר דבר שלא נשמע, משום מוטב שיהיו שוגגין. אבל דבר שנתפרסם אסורו ונודע ומברר, אזי הוכח תוכיח אפלו מאה פעמים. עד כאן דבריו. וכן כתב הרב יד מלאכי (כללי הדינים סימן שפט). ועין עוד בשדי חמד (כרך ז אספ"ד מערכת ה סימן ב אות ג עמוד 320 ד"ה ובמאי). וכן כתב במשנה ברורה (סימן תרח ס"ק ו).

ועין עוד בערוך לגר בסכה (דף ב ע"ב ד"ה ואיה) שפרש, דהגדר של מצות דאורייתא הינו בכל דבר המפרש בתורה וגם בשאר פרטי דיניו, הגם שהם נלמדים מדרשה. ודלא כמו שכתב הפני יהושע (שם), דבכל דבר שאינו מפרש בתורה אפלו הוא מדאורייתא אמרינן בה מוטב יהיו שוגגין דזה אינו. עד כאן. ועין עוד בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן נו). ובשו"ת הר צבי (ט"ל הרים - צובע סימן א) כתב, דיש להקל שלא להוכיח אשה הצובעת שפתיה בשבת, אם יודע שלא תשמע לתוכחתו. ושיש לצדד כהסכמת האחרונים דכל ל"ט מלאכות שבת לא נחשבים כדבר המפרש בתורה לענין חיוב תוכחה. עין שם דבריו. ומיהו כל זה כשיודע בברור שלא ישמעו לתוכחתו, וכדגמא דאירי שם, באב שרוצה להוכיח את ביתו, וביודעה ומכירה קא אמינא. ועין עוד בשו"ת יביע אמר (ח"א או"ח סימן מ אות ט).

7. ואל תשיבני מתשובת רבי עקיבא איגר (מהדורה קמא סימן צו) אודות המגלחים זקנם בתער שאינם נפסלים לעדות, כיון דלא שמיע לה אסורא על אף דהוה דבר מפרש בתורה. דבעדות העקר הוא שהאדם יודע חמרת מעשיו ונפסל משום כה לעדות כמבאר בשלחן ערוך (הו"מ סימן לר סעיף כד), ובתשובה שם, ואם אף על פי כן חוטא - אות הוא שלא מן הישוב ואינו בר עדות, וכל דלא שמיע לה דנפסל בעדות מחמת זה, דלדעתו אין אסור בזה לא נפסל. לא כן במצות תוכחה, שהחיוב להפריש את החוטאים וללמד תועים בינה, ואפלו בעושים בשוגג. ופשוט.

כב) ולא אֶכְחַד, דִּישׁ רֵאשׁוֹנִים שִׁפְּרָשׁוּ שְׁגָם בְּמִקּוֹם אֲסוּר הַמִּפְרָשׁ בְּתוֹרָה, נֶאֱמַר הַכֹּל דְּמוּטָב שִׁיְהִי שׁוֹגְגִין וְאֵל יִהְיוּ מְזִידִים, וְכֵן נִרְאֶה נוֹטָה דַעַת הַר"ן בְּבִיזָה (דף טז ע"ב מדפי הרי"ף) וְהַתְּשֻׁבָּץ (ח"ב סימן מז), וּמִיָּהוּ, זְכָרוּ שָׂרִים דִּישׁ מִי שְׂאוּמֵר דִּהִינּוּ דְּוָקָא בְּדָבָר שְׁלֵא מִפְרָשׁ בְּתוֹרָה לְהִדְיָא כְּתוּסְפֹת בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים, וּבִבְאוּר הֶלְכָה (סימן תרח ד"ה אבל) מִסְתַּפֵּק בְּדַעַת הַתּוֹסְפוֹת בְּשִׁבְת (דף נה ע"א ד"ה אע"ג) אִי סְבִירָא לְהוּ הָכִי וְעֵינן שָׁם מַה שֶׁכְּתֹב בְּשֵׁם הַגְּר"א. וְאֶכְמ"ל.

וְנִרְאֶה לְהִבְיָא רְאִיָּה לְשִׁטְתָּם מִמָּה שֶׁמְצָאנוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (פּרשת צו פּרשה ז סימן א) דְּבָר אַחֵר "שְׁנֵאָה תַעוּרֵר מְדִנִים" (משלי י, יב), שְׁנֵאָה שְׁנֵתָן אַהֲרֹן בֵּין יִשְׂרָאֵל לְבֵין אֲבִיהֶם שֶׁבְשָׂמִים הִיא עוֹרְרָה עֲלֵיהֶם דִּינֵי דִינֵין. אָמַר רַבִּי אֲסִי מִלְּמַד שֶׁהָיָה אַהֲרֹן נוֹטֵל קַרְבָּנִים וּפּוֹחֵסוּ לְפָנֵיהֶם [פְּרוּשׁ: מְשֻׁנָּה צוּרְתוֹ. וּבִפְלֵא יוֹעֵץ עֲרַף תּוֹכְחָה בְּאֵר, וְשׁוֹחֵטוּ לְפָנֵיהֶם] וְאוֹמֵר לָהֶם: דְּעוּ שְׂאִין בּוּ מִמֶּשׁ. הוּא שֶׁמֶשֶׁה אָמַר לְאַהֲרֹן "מַה עָשָׂה לָךְ הָעַם הַזֶּה" (שְׁמוֹת לב, כא), אָמַר לוֹ: מוּטָב הָיָה לָהֶן שִׁידוּנוּ שׁוֹגְגִין וְאֵל יִדוּנוּ מְזִידִים. עַד כָּאן. הָא קָמֵן, דְּאֶפְלוּ בְּדָבָר הַמִּפְרָשׁ בְּתוֹרָה, אָמְרִינן מוּטָב יִהְיוּ שׁוֹגְגִין וְאֵל יִהְיוּ מְזִידִין. וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה יֵשׁ לְהִבְיָא רְאִיָּה, מִמָּה שֶׁאָמְרוּ בְּגִמְרָא בִּיבְמוֹת (דף מט ע"ב) דִּישַׁעְיָה לֹא רָצָה לוֹמֵר לְמַנְשָׁה שֶׁהוּא רוֹצֵחַ שְׁלֵא יַעֲשֶׂהוּ מְזִיד. וּבְזֶה יִקְשֶׁה עַל הַנִּי רְבוּתָא דְלֹא סְבִירָא לְהוּ הָכִי.

וְכֵן בְּקִדְשׁ חֲזִיתִי לְהָרַב חִיד"א בְּבִרְכֵי יוֹסֵף (או"ח סימן תרח אות ד) שֶׁהִבְיָא קִשְׂיָא זו מִשֵּׁם מְהַר"י זְאֵבִי וְתַרְזֵן, דְּרַק מְתִי שִׁידוּנוּ תַקִּיפָה עַל עוֹבְרֵי עֲבָרָה יֵשׁ לְהוֹכִיחַ אִף דְּלֹא מְקַבְּלֵי מִנֵּן, אִף כֹּל שְׂאִין יִדְנוּ תַקִּיפָה אֵין לְהוֹכִיחַ בְּכֵהָאִי גּוֹנָא דִּידְעֵינן דְּלֹא מְקַבְּלֵי. וּלְפִי זֶה נִיחָא דִּהִיָּה לוֹ לְאַהֲרֹן לְהַפִּיר בְּזֶה שְׂאִין לְהוֹכִיחֶם, כִּיּוֹן שְׂאִין יִדוּ תַקִּיפָה עֲלֵיהֶם. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁלֹּא הוֹכִיחַ יַשַׁעְיָה אֶת מְנַשֶּׁה וְכָאֲמוּר. [וְעַל פִּי זֶה בְּאֵר נִמִּי בְּבִרְכֵי יוֹסֵף שֶׁם מַה שֶׁהִקְשׁוּ עַל דְּבָרֵי הַגְּמְרָא בְּשִׁבְת (דף נה ע"א), דְּאָמַר הַקַּב"ה גְּלוּי וְיִדוּעַ לְפָנֵי, שְׂאֵם מְחוּ בְהֶם - לֹא יִקְבְּלוּ מֵהֶם, וְלִדְעַת בְּעַל הָעֵטוּר וְדַעְמָה דְּבִמִּידֵי דְּאוּרִיתָא יֵשׁ לְהוֹכִיחֶם אִף שִׁידוּעַ שְׁלֵא יִקְבְּלוּ דְּבָרֵיו, מַה תְּשׁוּבָה יֵשׁ בְּזֶה? וּלְפִי דְּבָרֵיו נִיחָא, דְּכִיּוֹן שְׁלֵא הִיתָה יָדָם תַקִּיפָה עֲלֵיהֶם לֹא צְרִיכִים לְהוֹכִיחֶם]. וְעֵינן עוֹד בְּשִׁדְיָ חֲמֵד (כרך ז אספ"ד מערכת ה סימן ב אות ב עמוד 320) עֵינן שָׁם. וּבִבְאוּר הֶלְכָה

קונטרס הוכח תוכיח

(סימן תרח ד"ה מוחין). ועיין עוד במה שכתב לישב בזה הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה על השלחן ערוך (שם).

ובפשטות נראה לומר, על פי מה שהתבאר לעיל, דהיכא שיודע בו שלא יקבל תוכחה שמחזק ברשעו אין להוכיחו שיצא מכלל עמיתו, ניקחא, דלא הצריך אהרן להוכיחם, שהרי היה צריך לראות כמה הם להוטים לעבד עבודה זרה עד שהרגו את חור בעבור זה כמבאר במדרש רבה (פרשת צו פרשה י סימן ג), ובפסיקתא זוטרתא (פרשת בהעלותך דף קא ע"ב). וכן ניקחא מה שלא הוכיח ישעיה את מנשה דודאי ידע שלא יקבל, וישנאהו וירדפהו. ובכל כהאי גוונא אין להוכיחו. וכן כתב לתרוץ בספר מצות התוכחה (פרק ט עמוד מה) בשם ספר משפטי שמואל (שמעתא דתוכחה פרק ב סימן י - יא). עיין שם.

ואולם גם לשטתם, כתב הריטב"א במכות (דף כ ע"ב ד"ה וכמה), דהני מלי באסור עשה כתוספת יום הכפורים אכל לא באסור לאו. עד כאן. והביא דבריו הרב יד מלאכי (כללי הדינים סימן שפט) ופליפל בדבריו בארקה הרב שדי חמד (כרך ז אספ"ד מערכת ה' סימן ב אות א, ואת ג עמוד 320), ועיין עוד בשו"ת הר צבי (יו"ד סימן יט ד"ה ויש להוסיף).

כג) ולכל הדברות, זהו דוקא בידע ממש שלא יקבלו ממנו, אכל בספק שמא יקבלו צריך למחות אפלו בדרבנן. ועיין עוד בברכות (דף לא סו"ע"ב) מכאן לרואה בחברו וכו', ובדברי התוספות בברכות (שם בע"ב ד"ה דבר), וכן מתבאר בדברי התוספות בשבת (דף נה ע"א ד"ה ואע"ג) ובבבא בתרא (דף ס ע"ב ד"ה מוטב), ובעבודה זרה (דף ד ע"א ד"ה שהיו). וכן כתב הרא"ש בפסקים בכיצה (פרק ד סימן ב) ובתשובה (כלל ו סימן ג), והביאו דבריו המגן אברהם (סימן תרח סק"א), ובתשב"ץ (ח"ב סימן מז), ובשטה מקבצת בכיצה (דף ל ע"א סוד"ה ולא היא) ועיין בספר יד מלאכי (כללי הדינים סימן שץ), מה שציין מפי סופרים ומפי ספרים בה. וכן פסק המשנה ברורה (סימן תרח ס"ק ג) ועיין שם בשער הציזון (ס"ק ד). ועיין בשדי חמד (כרך ז באספ"ד מערכת ה' סימן ב אות ו עמוד 322 ד"ה כשם). ועיין עוד בשו"ת דברי יציב (ח"ב סימן רכח) ויש להשיב על דברי קדשו.

וכל שכן בצבור גדול, שתולים ואומרים שודאי שחלק מהצבור ישמע לזה, וכמו שכתב בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן קכח ד"ה ומ"ש מעכת"ה),

חובת ההוכחה בזמן הזה

שפן דעת רבותינו קדמאי ובתראי. עין שם. ואין לחוש לחלק מהצבור שלא ישמע דיהיה כעת מזיד. וכן כתב בפלא יועץ (ערך תוכחה), דבצבור לא שיק מוטב יהיו שוגגין, שידבר למאה ואם לא, לאחד. עד כאן. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן לו ד"ה ובדבר להכריז), דנראה פשוט, שאם יש שם גם מי שיקבלו צריך לומר להם שאסור אף שידוע שאיזה מהם לא יקבלו ויהיו מזידין, דבשביל קלקול אלו שיעברו במזיד ויענשו כמזיד אין לקלקל לאלו שיקבלו, שהרי כשלא יודיעום יעברו בשוגג שהוא גם כן אסור וקלקול. עד כאן. וכן כתב בשו"ת מקדשי השם (ח"א סימן נה), ובשו"ת להורות נתן (ח"י או"ח סימן יט אות כ). עין שם.

גם לרבות, מה שהביא הריטב"א בביצה (דף ל ע"א), והוכח גם בשטה מקבצת (שם), בשם רב גדול מאשכנזים שהעיד בשם רבותיו הצרפתים ובכללם ר"י והר"ם מרוטנבורק, שלא נאמרו דברים הללו דהנח להם לישראל, אלא לדורותם, אבל בדור הזה שמקלין בכמה דברים ראוי לעשות סיג לתורה אפלו בדרבנן ומחנין וקנסין להו עד דלא ילעברו לא בשוגג ולא במזיד. עד כאן. ועין עוד בשו"ת חת"ם סופר (או"ח סימן קכב) שכתב דכשהדור פרוץ יש להוסיף אמץ להחמיר ולא להקל. ואנן מה נעני אבתרה שפן מזמן רבנו הריטב"א עברו ארבעה עשר יובלות, והדורות הולכים הלוך וחסור, ובדאי כל מי שיש בכחו להוכיח ולגדר את האויבים בשער הם אויבי ה' ותורתו החוטאים ומחטיאים שמחייב בזה ללא שום ספק.

כד) ומה מאד נשתוממתי לראות ולשמע, שמונעי התוכחה הרוצים להחנק נתלים באילן גדול (עין פסחים דף קיב ע"א), והוא מה שכתב בספר קתר הרא"ש בשם הגר"ח מואלוז'ין (אות קמג) וזה לשונו, תוכחה שלא לדבר קשות ודברים קשים אינם נשמעים. ואם אין יכול לדבר רכות פטור מלהוכיח. עד כאן לשונו. ולא ידעתי מה מצאו בדברי קדשו פטור גורף שלא להוכיח, דהא לא קאמר אלא שאם יבא בדברים קשים להוכיח את חברו לא ישמע לו. וממילא אם הוא מצד טבעו שלא יכול לשנותו בשום אופן לא יכול להוכיחו אלא בדרך זו פטור הוא מלהוכיח, דהרי הוא בכלל אנוס, שלא יכול לקים את מצות תוכחה. וכן מבאר בהרחבה בדברי תלמידו רבי שמואל אב בית דין דאליהנוב בספרו מנחת שמואל (מאמר דרך הישר סימן

קונטרס הוכח תוכיח

יא) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, רְאוּי שֶׁתִּדְעַ שְׂכָךְ קִבְּלִיתִי מִרְבוּתִי וּבִפְרָט מֵהַאֲדָמוֹר מוהר"ח מְאֻלּוּזִין נִחוּ עֲדָן, שְׁבִזְמָן הַזֶּה קְשׁוֹת אֵינָם נִשְׁמָעִים, וְרַק בְּדִבְרֵים רַכִּים וְטוֹבִים, וְמִי שֶׁאֵין טַבְעוֹ לְדַבֵּר רְכוּת, וְתַכְף יִכְעַס עַל עוֹשֵׂי עוֹל, וּבִפְרָט כְּשֶׁלֹּא יִשְׁמְעוּ לוֹ אֲזִי הוּא פְטוּר מִמְצוֹת הַתּוֹכְחָה. עַד כָּאן.

ואַבְרָא דְכָבֵר הַזֶּהִיר בְּסִפְרֵי הִירָאִים (סימן רכג) דְּעַל הַמוֹכִיחַ יֵשׁ לְהוֹכִיחַ בְּנִעְיָמוֹת וְנַחַת כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּשִׁבְתָּ (דף לד ע"א), כִּי הֵיכִי דְלִיקְבְּלוּ מִנָּה. עַד כָּאן. וְכֵן כְּתִב בְּאַרְחוֹת צְדִיקִים (שַׁעַר הַכַּעֲס). וְכֵן כְּתִב הַמְהַר"ל בְּנִתְיָבוֹת עוֹלָם (נִתְיָב הַתּוֹכְחָה פ"ג) דְּצָרִיךְ תְּכַמֶּה גְּדוּלָּה לְדַבֵּר עִם הַחוּטָא דְבָרֵי נֶעֱם וְדְבָרֵי סְבָרָא מְאֹד עַד שֶׁדְּבָרִים נִכְנָסִים בְּלִבּוֹ. וְכֵן הַזֶּהִיר בְּפֶלֶא יוֹעֵץ (עוֹרֵךְ תּוֹכְחָה). עֵינֵן שָׁם. וְעֵינֵן עוֹד בְּכֵן יְהוּדֵעַ בְּפִסְחִים (דף קיג ע"ב ד"ה וְמִי שֶׁאֵינוֹ כּוֹעֵס).

וּכְבָר מְצָאנוּ בְּזִהַר הַקְּדוּשׁ (פֶּרֶשׁת קְדוּשִׁים דף פו ע"א) וְהוּבָא גַם בְּסִפְרֵי רֵאשִׁית חֲכָמָה (שַׁעַר הַעֲנוּוֹה פֶּרֶק ה) דְּבִפְעַם הִירָא שׁוֹנָה צָרִיךְ לְהוֹכִיחַ אֶת הַחוּטָא בְּסִתְרָא, וּבְשִׁנְיָה בְּפָנֵי קְרוֹבִיו, וּבְשִׁלְשִׁית בְּשׁוֹק, וּבְרַבִּיעִית הִנַּח לוֹ. וְעוֹד אֵיתָא בְּזִהַר הַקְּדוּשׁ (שם), דְּאִי הוּא יָדַע דְּהוּא בֵּר נָשׁ דִּיכְפִּיף, לֹא יֵימָא לָהּ וְלֹא יוֹכִיחַ לָהּ אֶפְלוּ בְּסִתְרָא, אֲלֵא יֵימָא קָמָה כְּמָאן דְּמִשְׁתִּי בְּמִלִּין אַחֲרִינִין, וּבְגוֹ אֲנוּן מְלִין יִדְכַר מֵאֵן דְּעַבְדַּד הוּא חוּבָא, הוּא כְּף וְכָף, בְּגִין דְּאִיהוּ יָדַע בְּגִרְמָה וְיִשְׁתַּבַּח מֵהוּא חוּבָה. עַד כָּאן דְּבָרֵי הַזֶּהֵר.

וּלְפִי זֶה יְבָאָר דְּזִהוּ נְמִי מַה שֶׁאָמַר רַבִּי טְרַפּוֹן, תְּמַהֲנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שֶׁמְקַבֵּל תּוֹכְחָה, אִם אָמַר לוֹ טַל קִיסָם מִבֵּין שְׁנֵיךָ, אָמַר לוֹ טַל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ. וְמַה שֶׁאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, תְּמַהֲנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שֶׁיּוֹדַע לְהוֹכִיחַ. דְּזֶה תְּלוּי בְּזָה, דְּמֵאֲחַר שֶׁאֵין מִי שֶׁיּוֹדַע לְהוֹכִיחַ וְלֹא מוֹכִיחוֹ כְּהוֹגֵן, אֲמִיר לוֹ טַל קוֹרָה מִבֵּין עֵינֶיךָ, לְפִי שֶׁאֲמִיר לוֹ שֶׁחוּטָא בְּעֵצָם הַתּוֹכְחָה שֶׁמוֹכִיחוֹ שְׁלֹא כְּהוֹגֵן דְּדָמִי לְמַה שֶׁאָמְרוּ חַז"ל בְּעֵרְכִין (דף טז ע"ב) "הוֹכַח תּוֹכִיחַ" יְכוּל אֶפְלוּ מִשְׁתַּנִּים פְּנִי? תְּלַמּוּד לומר "לֹא תִשָּׂא עָלֶיךָ חֲטָא". הֵרִי שֶׁמְקָרָא מְלֵא דְבֵר הַפְּתוּב וְהַזֶּהִיר שֶׁלֹּא יִגִּיעַ לְחֲטָא כְּשֶׁמוֹכִיחַ. שׁוֹר וְרָאָה דְכֵן כְּתִב הַגְּר"א בְּאֶבֶן שְׁלֵמָה (מְשִׁלִּי, כ) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, נִמְצָאִים שְׁנֵי מִינֵי מוֹכִיחִים, אֶחָד – שֶׁמוֹכִיחַ בְּדִבְרֵים קָשִׁים וּמְבִזָּה אוֹתָם, וְעַל כֵּן אֵין דְּבָרֵיו מִתְקַבְּלִים, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר תְּמַה אֲנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה מִי שֶׁיּוֹדַע לְהוֹכִיחַ, אֲכַל הֶחָכֵם בָּא בְּדִבְרֵים טוֹבִים וְנִחוּמִים, וּמְקַרְבֵּן לְתוֹרָה. עַד כָּאן דְּבָרֵיו.

חובת ההוכחה בזמן הזה

ועל פי זה יש לעיין טובא, דהנה הרמב"ם (בהלכות דעות פ"ו ה"ח) פסק דקאי רק בדברים שבין אדם לחברו, אבל בדברי שמים, אם לא חזר בו בסתר, מכלימים אותו ברבים, ומפרסמין חטאו, ומחזרפים אותו בפניו עד שיחזר למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל. עד כאן. ולפי זה צריך לומר דמה שכתב הגר"ח מוולוז'ין אירי במצות בין אדם לחברו. אי נמי גם במצות בין אדם למקום וכשכא להוכיחו בסתר בתחלה, שצריך להוכיחו באפן הראוי, בשפה יפה ונעימה קדושה. והגם שלא שומעים ישוב להוכיחם בנחת. ורק כשרואה שפורקים על לגמרי ברגל גאוה, גם לאחר התוכחות הרבות נכללים הם בדברי הרמב"ם הנזכרים.

כה) ובדרך זו כתב לבאר בשו"ת להורות נתן (ח"י או"ח סימן יז אות ה), את דברי החזון איש (יו"ד סימן ב אות כח) שכתב, דאין כיום דין מומרים לפטר מיבום, כיון דצריך להוכיחם קדם, ואצלנו הוא קדם תוכחה שאין אנו יודעים להוכיח עד כאן דברי החזון איש. ובאר, דאין פונת החזון איש למימרות שהזכרו בערכין, דודאי קיימת מצות התוכחה גם אחרי הני מימרות שנאמרו רק לזרוז במצות התוכחה שיעשנה באפן המועיל. אלא פונת החזון איש באמרו שאין אנו יודעים להוכיח, הינו שאין אנו יודעים למחות נגד הכלל של מחללי הקדש, מכיון שאין מחאתנו ותוכחתנו מגיעה לאזנם כדין תוכחה המבאר ברמב"ם (בהלכות דעות פ"ו ה"ז), דבתחלה צריך להוכיחו בינו לבין עצמו בנחת ובלשון רפה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא. עין שם. אבל פשיטא שיש לנו עליהם מצות תוכחה, וחיבים אנו להוכיחם כדין תוכחה דהינו שידבר לו בנחת ובלשון רפה, ואם הוכיחו ולא קבל תוכחתו הרי הוא מומר שדינו כעכו"ם. עד כאן דבריו. ודון מנה ואוקי באתרינן גם לדברי הגר"ח מוולוז'ין הנזכרים לעיל.

כו) ובכלל הדברים יש להוסיף מה שכתב בסוף ספר אהבת חסד בקנטרס מרגנתיא טבא (אות יז) משם רבי יונתן זצ"ל מהעיר לובקטש וזה לשונו, להשתדל בטובת חברו ולרדף אחר השלום ולהזהר מלאו דלא תשנא, ואף ברשע גמור יש אסור לדעת מהר"ם מלובלין (סימן יג) לשנאתו כל זמן שלא הוכיחו, ואין בדור הזה מי שיודע להוכיח, שמא אם היה לו מוכיח היה מקבל וטבעו הרע גרם לו וכו'. עד כאן דבריו. והובאו דבריו בתחון איש

קונטרס הוכח תוכיח

(יו"ד סימן ב אות כח, ובאבה"ע סימן קיח אות ו)⁸, וגם בדברים האלו תלו כמה וכמה אנשים בוקי סריקי שאין להוכיח את הרשעים, ואף שיש לקרבם ולאהבם ולא להעיר להם כלום. וכבר בארנו לעיל בכמה אפנים פשר המימרא דבדור הזה אין מי שיכול להוכיח. עין שם ומשם בארה, ומלבד זאת יש לומר עוד, כמו שכתב בשו"ת להורות נתן לעיל, דאינם נחשבים כאנשים שכתב הוכיחום, שאין תוכחתנו נשמעת אליהם, אך אין זה פוטר את האדם מלהוכיחם שוב ושוב עד שישבים בתשובה.

צא ולמד ממה שכתב הגר"י איבשיץ זצ"ל ביצרות דבש (ח"א דרוש יא עמוד רפה - רפו הוצאת אבן ישראל), דמה שאמרו תמה אני אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח דהינו שמפיר ומבדיל בין דבר הנשמע לדבר שאינו נשמע (עין מ"ש בזה לעיל אות יב), אך בדורות האחרונים אין חלוקים אלו לפי שלא מקבלים שום תוכחה. אמנם כל זה אם יוכיח פעם אחת שבודאי לא תהיה תועלת, אך אם יחזור ויוכיחם שוב ושוב בודאי שדבריו יעשו פרות בשקידה תמידית, ולכך אל תתמהו בני על חפצי תמיד להוכיח, ובאמונה אני אומר לכם, כי בכל ימי ושונתי עלי ארץ לא נבחר ולא היטיב לבי שעה אחת אפס שעה זו שאני עומד להוכיח ולהשיב רבים מעון וגם לכם שעה זו היא נבחרת מכל ימיכם עלי ארץ, כי זה תכלית החיים וקיום גויתנו לשמע בקול מוכיח. עד כאן דבריו.

ואדרבא מי שאוהב את הרשעים באמת, זהו רק מי שמוכיחם ומזהירם לבל ירדו לשחת, ושלא תהיה אחריתם עדי אובד, וכמו שכתב ביצרות דבש (ח"א דרוש י עמוד רסט הוצאת אבן ישראל), דעקר אהבת הנפש היא האהבה הנצחית שמפריש את חברו מדבר עברה, ואם לא מפרישו ומוכיחו היש לה שונא גדול מזה שרואה את חברו טובע בנהר ואינו מוחה? זו שנאת חנם שהיתה בבית שני (יומא דף ט ע"ב), כי רבו העוברים ולא מחו בידיהם. עד כאן דבריו. חזינו מכל הני מלי, שחיוב התוכחה לא פסק לעולם, אלא שלכל היותר אין להחשיבם כאנשים ששמעו את התוכחה ומרדו בה.

8. ויש להעיר בדברי החזון איש שנקט שכתב החפץ חיים שם שמצוה לאהב את הרשעים, ולפנינו לא נזכר אלא שלא לשנאם, וההבדל רחוק פרחק מזרח ממערב. ויש לעין.

כז) ואגב אורחא אבא אעירה, ממה שרצו להוכיח מדברי האהבת חסד הנ"ל דמצוה לאהב את הרשעים וכמו שהביא דבריו החזון איש, יש להעיר מכמה מקומות שמצאנו חובה לשנא את הרשעים גם בדורנו, וכמאמר דוד המלך ע"ה "הלוא משנאיף ה' אשנא ובתקוממיה אלקוטט: תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי" (תהילים קלט, כא - כב), וזה יצא ראשונה דברי החפץ חיים גופא בבאור הלכה (סימן א ד"ה ולא) שכתב, דאותם האפיקורסים המתקוממים על התורה ורוצים לעשות איזה תקנות בעניני העיר ועל ידי זה יעבירו את העם מרצון ה' מצוה לשנאתם ולהתקוטט עמהם ולהפך עצתם בכל מה שיוכל. עד כאן דבריו. וכן כתב עוד בספרו אהבת ישראל (ריש פרק ד) שאיש הישראל שאינו מאמין ב"ג עקרי הדת מצוה לשנאו. עד כאן. וכן מבאר בדברי החזון איש לעיל מנה (יו"ד סימן א אות ו) דלאחר שהוכיחו לאותו תינוק שנשפה והשתדלו עמו כפי השעור שהוא ראוי לשוב, אם נשאר ברשעו הרי הוא מזיד גמור ודינו כמומר. ושעור ההשתדלות הוא לפי התבוננות הדינים, עד כאן דבריו. ועל כרחנו לומר שאין בזה דין כללי לאהב את כל הרשעים או לשנאם, ובכל מקרה יש לדון לגופו. וכן כתב בשו"ת אדרת תפארת (ח"ד סימן ט).

ובודאי מי שמחטיא את הרבים במזיד כגון אלו הפורשים מדרכי החיים הם בכלל הרשעים שמצוה לשנאם, וביוחד שעושים כן ללא תועלת, ואדרבא מוציאים ממון כדי להחטיא את הרבים ואוי להם ואוי לנשמתם, ואחריתם עדי אובד. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סימן לו אות ה) לישב הסתירה בדברי החפץ חיים הנ"ל, דאלו המתטיאים את הרבים מצוה לשנאם. עין שם דבריו. ועין עוד בשו"ת אז נדברו (ח"ט סימן נה), ובשו"ת יביע אמר (ח"ח חיו"ד סימן כא אות ט), מסיק גם כן דגם כשההורים ממשיכים בחלול שבת ושאר עברות, צריכים הבנים לנהג בהם כבוד, ושיתאהב שם שמים על ידיהם, אולי ישמעו וישובו. פי התורה דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. אולם כל זה שייך כשההורים אינם מפריעים לבניהם שזכו להפיר את האמת ולשוב לצור מחצבתם, ומוקירים אותם על אמץ לבם ועז רוחם. (או לכל הפחות שנשארים אדישים כלפיהם). אבל אם הם עונינים אותם על כך שחזרו בתשובה, וצוררים להם בגלל שנאתם לדת, הרי הם בכלל המינים והאפיקורסים שבודאי אין לכבדם, ומנעם ה' מכבוד. ואם אפשר

קונטרס הוכח תוכיח

עדיף שהבן יפרד לגמרי מהורים כאלה וידור בעיר אחרת. עד כאן דבריו.
רדון מנה.

כח) וכמה הפליגו והרחיקו אותם המונעים את התוכחה מכלל העם
שהביאו ראיה מתשובת מהר"י ויל (סימן קנו) שכתב, דכיון שרבו פריצי עמנו
המלעיגין ומלעיבין בתורה ובלומדיה ואינם שומעים למוכיחים, אם היינו
מוחים בידם אכא למיחש לסכנה שהיו עומדים עלינו על גופנו ועל מאדנו.
והא דאמר מי שיש בידו למחות ואינו מוחה וכו' הינו היכא דליכא סכנה.
ופסק דבריו הרמ"א בהג"ה (יו"ד סימן קנו סעיף א וסימן שלד סעיף מח, וח"מ סימן
יב סעיף א). ועל דברים אלו סומכים סמיכה בכל כחם לסלק מעליהם חיוב
התוכחה. ולו חכמו ישכילו יבינו לאחריהם, מה יענו ביום דין שישאלם
הבורא איך חששתם מחשש כל דהו שאין בו שום חשש אמת.

ובחשש סכנה כבר כתב בספר החנוך (מצוה רלט) שכשהוא איש אלם ורשע
ביותר ומתירא ממנו שלא יעמד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה
זו באיש כזה. וכתב במנחת חנוך (ס"ג א), דהוא פשוט, דאין לה דבר העומד
בפני פקוח נפש. הא קמן, שרק דבר שהוא בגדר סכנה שכזו יש להמנע.
ואפלו בחשש של הפסד ממון כשימסרם למלכות, גם כן יש על מה לסמוך,
כמפרש בסמ"ע (ח"מ סימן יב ס"ק ה), ומבאר בארפה בשו"ת זכרון יהודה
גרינולד מסאטמר (חלק ב מהדו"ת סימן פח), עין שם. [והבט ושא עיניך למה
שכתב בשו"ת חות יאיר (סימן קמא) להביא ראיה מפסחים (דף נג ע"א) שאמרו
אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי, ולחד מאן דאמר הטעם שהיה תומך
בתלמידי חכמים, ומשמע דאפלו מניעת רוח דתלמידי חכמים כל שכן על
גם הזק ממונם רשאי למנע מלנדותו. עד כאן דבריו. ומכל מקום אין ראיה
שאין למחות בו במעשיו ולהמנע ממצוה דאורייתא דהוכח תוכיח, ופשוט].
ועין עוד בספר חשוקי חמד על מסכת סנה (דף ב ע"ב).

ומכל מקום בסתמא כל שלא החזק החשש סכנה, אין להתלות בזה שלא
להוכיח את החוטאים, ולבטל מצות תוכחה.

צא ולמד, ממה שזכר הרב פתחי תשובה (יו"ד סימן שלד ס"ק יט) ענין זה, וצדיק
עתק דברי הרב בכור שור בחדושו למוסדת סוטה (דף מז ע"ב) שכתב,

דמזה דשו רבים וכהתרא דמי להם לחנף לאשר לו שם ויד קצת אצל שום שררה, או שאר תקיפות, אף על גב דלא ברי הזקא. על כן תפוג תורה, ובאמת טעות גמור הוא, דדברי מהר"י ויל לא נאמרו כי אם בברי הזקא, ואי לא תימא הכי בטלת "לא תגורו" מעקרא דודאי לא נאמר "לא תגורו" (דברים א, יז) כי אם בדאקא מקום לירא, והאריך בזה. עד כאן דבריו. והגם ששם זכר ממצות לא תגורו הנאמרת על בית דין (עיין סוטה דף מז ע"ב, וסנהדרין דף ו ע"ב), דון מנה לכל חיוב התוכחה שלא נאמרו דברי מהר"י ויל אלא בברי הזקא. ועיין עוד בשו"ת דברי יציב (ליקוטים והשמטות סימן קיב אות ה). ובשו"ת להורות נתן (ח"ה סימן סח אות יח).

ועינינו הרואות שעל כבוד עצמם לא חוששים, ופעמים ומוחים באותם האנשים אם פגעו בכבודם, ובעניני כבוד שמים ארי נעשה שועל, ולא תהיה כהנת כפנדקית. ועיין עוד בשו"ת חות יאיר (סימן קמא) מה שכתב תוכחה מגלה לרב שחשש מלמחות בעובר עברה. עיין שם. וביחוד שחובת התוכחה מוטלת על הרב טפי משאר אינשי וכמו שהאריך בזה השדי חמד (כרך ה באספ"ד מערכת ה' אות ב עמוד 317) עיין שם. וכן כתב בשו"ת כתב סופר (אבה"ע סימן מז), דמי שיושב על פסא הרבנות אין לו לחוש אלא על כבוד השם, ויוכיח גם למי שחושש שישנאהו וינקם ממנו. [ועיין עוד במה שכתב בתשובה בארח חיים סימן נז]. וכיוצא בזה כתב בשו"ת מנחת אלעזר מונקאטש (ח"ג סימן עו), דמה שיש מהנדזים להרהר אחרי רב העיר על פי מה שכתב הרמ"א (שם) שנהגו להקל מלמחות בעוברי עברה, פשוט דזהו טענת הבל דזהו רק הינו אם הרב מתירא מפני מסירות וכיוצא, אבל אם עמד במסירות נפש ועשה ונדה בודאי תבא עליו ברכה. עד כאן.

אתה הראת לדעת שאין לסמוך על תשובת מהר"י ויל הנ"ל כדי לבטל מצות תוכחה, שבודאי אין זו פונת דברי קדשו. ועיין עוד במה שכתבנו לעיל (סוף אות יג) דברי החות יאיר ומשם בארה.

המורם מפל האמור: חיוב מצות התוכחה לא בטל ולא יתבטל לעולם, וזאת התורה לא תהא מחלפת. ומיהו על המוכיח את חברו ללמד פי צד מוכיחים כדי שתהא תועלת בתוכחתו, ובדרכים המבארים בתשובה בסייעתא דשמיא. ואמנם אותם הכופרים הרשעים המפרסמים שלא מקבלים תוכחות, אין

קונטרס הוכח תוכיח

חייב להוכיחם, וברב הפעמים עדיף שלא להוכיחם, שדרךכם כסל למו לעשות ליצנות ובזיון מדבר ה', והחכם עיניו בראשו שלא לתן חרב ביד שונאנו לנגח את שומרי התורה והמצוות.

עוד יש לדעת, דכשיש חשש אמתו שיזיקוהו לו או לממונו לא מקיב להוכיח. ומכל מקום לרב הקהלה אין לחשש לזה ויש לו להוכיח גם בכהאי גוונא ותבא עליו ברכה, ובלבד שאין בזה חשש סכנת נפשות וציי"מ וימ"ן אמן. והנראה לעניות דעתי כתבתי.

הרב אפרים כחלון, נולד בעיר נתניה, ישראל, למד והתחנך בתלמוד תורה "עוללים".

כגיל 18 נכנס לשיבת "נחלת דוד" בפתח תקווה. במהלך לימודיו בישיבה עד נישואיו עם הרבנית שרה שתחיה, סיים את התלמוד בבלי מספר פעמים, וכן את התלמוד ירושלמי. מסר שיעורי תורה והלכה, ואף הוציא את ספרו הראשון "אך טוב לישראל", עוד לפני היותו בן 20.

לאחר נישואיו, החל בלימודי רבנות ודיינות במוסדות "יורו משפטיך" של הרב הגאון ר' גדעון בן משה אב"ד בירושלים, קיבל סמיכה לרבנות, ולומד באינטנסיביות לקבלת הסמכתו כדיין.

במהלך השנים, הרב כחלון פרסם 7 ספרים משלו, ביניהם: סדרת "אך טוב לישראל" - שורת כנושאי הלכה מגוונים ורלוונטיים. סדרת "דודש טוב" - חידושים מאירי עיניים וסיפורים מעניינים על פרשיות השבוע, מועדי ישראל ואירועים יהודים שונים, פירוש על מגילת אסתר, ועוד. בנוסף, ערך עשרות ספרים אחרים עבור רבנים גדולים, וספרו החדש "אך טוב לישראל-חלק ג" יצא לאור באדר תשע"ח.

כשנת תשע"ו יסד יחד עם הרב ירון ראובן, את ארגון "בעזרת השם". הרב כחלון והרב ראובן מוסרים שיעורים אינטרנטיים, נותנים הרצאות בארץ ומחוצה לה, והשפיעו על חייהם של רבים, לחזרה בתשובה והתקרבות לחיי תורה.

כסיעתא דשמיא, ישנן כיום מעל 1,000 הרצאות מקוונות בנושאים שונים, כולל הלכה, מוסר, אנטי-מיסיונרים, פרשת השבוע, פרקי אבות, תיקון המידות ועוד.

ארגון "בעזרת השם" מוציא לאור ומפיץ (גם באופן חינמי) דיסקים המכילים שיעורי תורה, ספרי הלכה, פוסטרים הקשורים לנושאים תורניים, וערכות קירוב המכילות ספרים ושיעורי תורה. בנוסף, ארגון "בעזרת השם" מלווה אנשים בתהליך גיור לאורך כל הדרך, כנתינת שיעורים, הדרכה, תמיכה רגשית ואף מימון כלכלי לגיור דרך בתי דין אורתודוקסיים מוכרים, ומסייע בכל הנצרך, כדי לעזור לבעלי תשובה וגוי-צדק להתקרב לתורה ומצוות.

פרויקטים רבים של תורה וחסד מנהל ארגון "בעזרת השם" כדוגמת סיוע למשפחות אברכים לומדי התורה, עזרה למשפחות נזקקות, חלוקת מוצרי מזון בחגים, מלחמה במסיון, הדפסת והוצאת ספרי קודש ועוד.

לפרטים נוספים ניתן ליצור קשר:

🌐 www.beezrathashem.org

✉️ RabbiEfraim@BeEzratHaShem.org